

Володимир Піпаш

Олександр Пономарів, Павло Мовчан

Марія Олійник

Ярослав Пітко

Володимир Семистяга

— Нинішня зустріч, — продовжив Павло Мовчан, — не святкування (бо відродження “Просвіти” відзначатиметься пізніше), а спроба окреслити коло питань, які стоять перед українською спільнотою, як і 143 роки тому. Якщо ми тішимо себе ілюзіями, що багато вже зроблено, то така позиція з огляду на перебільшену оцінку досягнутого не відповідає істині. Безперечно, історичні зрушення суттєві. Наша державність, яку двічі відроджували попередні покоління (у XVII і на початку XX століття), утретє звершилася перемогою. Але проблем від того не зменшилося. Нині як ніколи гостро стоїть проблема цілісності вже незалежної держави. Це особливо видно на розбраті, що демонструє Верховна Рада України. Такого беззаконня, до якого вдається влада, жорстоко розправляючись з опозицією (сьогодні владці пішли у камеру(!) до Тимошенко чинити над нею тортури), в європейській судовій історії не було. І це напередодні дня, коли до Києва мають завітати представники Об’єднаної Європи, щоб дати зелене світло нашим одвічним прагненням бути серед них як цивілізований, модерний державі. Подібні провокації в нашій новітній історії не перші. І за всіх часів, як і нині, видно почерк Москви, її спецслужб і політикуму.

Але влада і її покровителі панічно бояться українського народу. Саме тому, згідно з недавно ухваленим законом про вибори, людинність, громадські організації усунути від політичних процесів — вибо-

«ПРОСВІТА» І УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ

Таку тему мав круглий стіл, що відбувся в Києві в агентстві УНІАН. Формально причиною до того стала 143-я річниця, коли на західних теренах тоді підавстрійської України (у підросійській пізніше) народився широкий народний рух, що ставив за мету збереження національної ідентичності. Діяльність “Просвіти”, як зазначив голова ВУТ “Просвіта” Павло Мовчан, була на той час, як і нині, важливим чинником дієвого спротиву жорстоким ерозійним, асиміляційним процесам (в Галичині вони були слабшими, бо Австрійська імперія мала конституцію, на відміну від Російської).

рів до вищого законодавчого органу. Тобто нам відведено роль покірною, безправного електорату, і то лише раз на п’ять років — у період виборів. Тому просвітня як найорганізованіша, найпослідовніша, одна з найсвідоміших частин суспільства мусять висловити свою позицію.

Ярослав Пітко, голова Львівського обласного об’єднання “Просвіти”, зробивши невеликий історичний екскурс зародження найпопулярнішої самоорганізації

українців щодо збереження рідної мови, культури й відродження державності, найефективнішої школи виховання національної інтелігенції, поставив питання руба: хто сьогодні в Україні може зупинити диктатуру, що стоїть у нас на порозі? Ситуація непроста. Політичні партії, представлені в парламенті, давно вже дискредитували себе. Це засвідчують і соціологічні опитування. Але вони зробили все можливе, аби убезпечити себе,

Закінчення на стор. 2

ЯК ВІДЗНАЧАЛИ 143-РІЧЧЯ

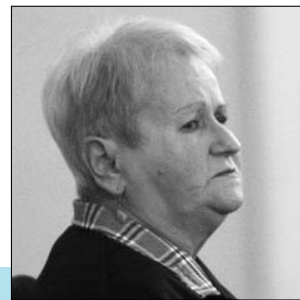
2-4

СВІТЛО МИХАЙЛИНИ КОЦЮБИНСЬКОЇ

7

ЩОДЕННИКИ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

8-9

ПРО МОВУ ОДЕСИТІВ І НЕ ТІЛЬКИ

10-11

КІНО: ДІАГНОЗ І ЛІКИ

12

Закінчення.
Початок на стор. 1

відсторонити потужні громадські рухи, зокрема “Просвіту”, від вирішення доленосних державних і суспільних справ. Ми не маємо права капітулювати. Треба йти до народу, гуртувати інтелектуальні сили, звертатися до національних авторитетів. Приміром, у Львові ми провели обласну конференцію учителів, запросивши до участі відомих письменників, науковців, політиків, де всебічно розглянули стан національної справи і виховання молодого покоління. Зараз готуємо заходи, де на порядку денному стоятимуть питання патріотичного виховання молоді, зокрема дитячо-юнацький фестиваль “Сурми звияги” — фестиваль патріотичної пісні, в якому на різних етапах від шкільного конкурсу до підсумкового гала-концерту бере участь до 10 тисяч юнаків і дівчат. Новими формами і змістом наповнюємо решту просвітнянської роботи. Головний критерій: щоб це було потужно, серйозно, послідовно.

Ми не можемо віддати на розгляд партій долю держави. Якщо ми програємо битву за Верховну Раду, це буде нашою великою помилкою — поразкою української справи. Мусимо не просити, а брати. Якщо програємо ці змагання, до нас, наших вимог, прохань ніхто не дослухатиметься, про що свідчить досвід сьогоднішнього. Отже, мусимо діяти злагоджено й наступально, чітко формувати свою позицію перед партіями національно-демократичного спрямування.

Володимир Василенко, доктор юридичних наук: “Знову перед нами постає питання: що робити? Говорити людям правду. Відверто і чесно. Не лише інтелектуальній еліті, а народові. Використовуючи для того всі можливі канали і засоби, які є в наших руках. А правда полягає в тому, що ми не маємо політичної опозиції. Політичні лідери, які є, це переважно політичні пігмеї й недоумки, які не лише не розуміють ситуації, в якій опинилася Україна, а й не здатні що-небудь виправити. Особисті, шкурні інтереси у них на першому плані. Звідси махінації, щоб зберегти свої місця в парламенті. Це чітко засвідчило голосування по закону про вибори. За цього закону марно сподіватися, що наступний склад парламенту буде кращим і в державі що-небудь зміниться. Механізм фальсифікацій, закладений у законі, настільки потужний, що протистояти агресивно-цинічній владі вкрай важко. Нині при владі злочинне організоване угруповання. Воно, по-перше, прагне особистого збагачення за рахунок народу і держави, по-друге, — і це найстрашніше, — виконує політичне й економічне замовлення чужої держави, метою якої є знищення України і її народу. Несприйняття керівниками Росії нас як незалежного суб’єкта міжнародного права не нове. Це імперська політика, якої вони дотримуються ще з царських часів. Тому треба усвідомлювати, що проти України та її народу ведеться широкомасштабна, системна й систематична гуманітарна агресія. Вона має чотири виміри і за всіма ознаками характеризується як війна: мовно-культурна, історіософська, інформацій-

«ПРОСВІТА» І УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ

Засідання круглого столу

Святослав Васильчук

Оксана Животкова

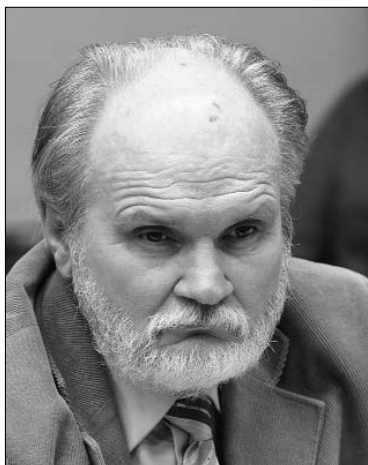
Леонід Філонов

Юрій Гандзюк

Володимир Василенко, Петро Кононенко

Сергій Савченко

Олег Ткаченко

Сергій Довгаль

на, релігійна. Що це так, можна зрозуміти, проаналізувавши конкретні слова і вчинки щодо нас Москви і виконання чужих планів руками Києва. Один із найяскравіших прикладів — перебу-

вання на посаді міністра Табачника і його неприхована, відверто антиукраїнська діяльність. Перед нами цілком реальна загроза витіснення української мови з українського простору. Частина

патріотичних політиків, інтелігенції і загалом громадянства перебуває ще в стані ілюзії, мовляв, українська нація незнищенна. Не будьмо злочинно наївними. Хто обізнаний з історією, суспільно-

політичними законами розвитку, знає — нічого незнищеного немає. Немає, якщо не протистояти нищенню.

Володимир Семистяга, голова Луганського ОО “Просвіти”, повністю підтримав виступ В. Василенка. “Я кілька днів у столиці, — зауважив він, — і просто вражений: сьогодні Київ майже нічим не відрізняється від Луганська. Української майже ніде не чути, всюди російська, а ми завжди — і в мовному, і в освітньому, і в політичному плані — орієнтувалися на столицю”. Аналізуючи ситуацію, промовець дійшов висновку, що за 20 років незалежності у нас не створено не лише громадянського суспільства, а й самого інституту його. Ми дозволили тій частині населення, яка є по суті й фактично п’ятою колоною в Україні, прийти до влади і вершити майбутню долю нашого народу. Тому питання влади для нас найголовніше. Але треба використовувати всі можливі важелі повернення наших прав. І суд — один із них. Нещодавно обласний суд вкотре відмінив рішення облради щодо надання російській статусу другої державної в межах нашого регіону.

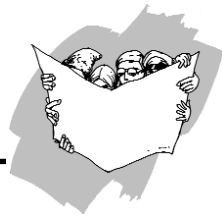
Наступальну, активну позицію за відстоювання прав українців у власній державі на національну освіту, на рідну мову підтвердила й **заступник голови Донецького ОО “Просвіти” Марія Олійник.** Вона навила численні приклади з власного досвіду боротьби проти свавілля обласної влади щодо закриття українських шкіл, за відстоювання права українців на рідну мову. Отже, підсумувала М. Олійник, хоч влада у нас неукраїнська і суди, як правило, сповідають не букву і дух українських законів, боротися нам можна і треба. Іншого виходу немає.

Про важливість практичної роботи, не тільки тактики “малих справ”, розповіли і поділилися досвідом **директор телекомпанії “Малатко” Володимир Кметик, директор Видавничого центру “Просвіта” Василь Клічак, головний редактор тижневика “Слово Просвіти” Любов Голота, голова Закарпатського ОО “Просвіти” Володимир Піпаш** та інші. **Народний депутат України Сергій Шишко** звернув увагу на те, що наша держава будується не на українській національній ідеї — її нема ні в Конституції, ні в освіті, ні в ЗМІ, ні в політиці.

Своє бачення утвердження української мови в державному й суспільному житті представили **Герой України, письменник Юрій Мушкетик, заступник голови ВУТ “Просвіта” Олександр Пономарів.**

Підсумовуючи роботу круглого столу, Павло Мовчан наголосив, що “Просвіта” впродовж усієї 143-річної історії свого існування була й залишається важливим інститутом громадського життя України. Силою, яка здатна послідовно, безкомпромісно відстоювати національні інтереси народу, бути потужною у будівництві справді української України. Держави, яка здатна й мусить бути європейською цивілізованою державою.

Наш кор.
Фото Олесь ДМИТРЕНКА

БЕЗДУХОВНІСТЬ

Наталія БАКЛАЙ,
письменниця,
член Лубенського медіа-клубу

Цього року Україна вшановувала пам'ять видатної письменниці та громадської діячки, справжньої патріотки-сподвижниці на теренах просвітянської роботи Любові Яновської, яка з 1881 до 1905 рр. проживала і займалася літературною діяльністю в с. Тарнавщина на Лубенщині.

Саме 2011 року виповнилося 150 років із дня її народження та 130 років, як письменниця майже на чверть століття оселилася в наших благословенних краях.

Зважаючи на таку поважну дату, мала б і Лубенщина відзначити цей ювілей, провести певну роботу зі вшанування пам'яті авторки майже сотні оповідань, бувальщин, романів і повістей, кращі з яких написані в мальовничому селі Тарнавщина, твори, що стали класикою української літератури. І що ж очільники Лубенського району зробили для увіковічнення пам'яті письменниці та просвітянки? А нічого... Думаєте, не знали? Ще б пак! Про наближення ювілейних дат районне керівництво знало чи не найпершим, бо саме до них на “чолобитну” був мій візит на початку 2011 р.

А до цього одне з місцевих видань протягом тривалого часу друкувало матеріали про наближення ювілею письменниці, її біографію і навіть твори авторки. Це було варте уваги. Адже Любов Яновська була прогресивною жінкою. Відкрила в селі недільну школу для селян-бідняків і там вчителювала. Знову-таки, саме вона створила перший у повіті драматичний театр у своєму панському маєтку.

На сцені селяни-артисти ставили п'єси, які написала Л. Яновська на основі реальних сюжетів із життя села. Авторка п'єс писала музику, прекрасно співала.

Активно листувалася з Лесею Українкою, подружжям Антонович та Старицьких. Дружила з редактором першої української газети в царській Росії “Хлібороб” М. Шеметом.

Надзвичайно обдарована, написала лібрето до опери В. Лисенка “Відьма” та до “Купальської іскри” Підгорецького. Була делегатом Першого всеросійського жіночого з'їзду, де виступила з доповіддю “Доля української селянки”. 1906 року очолила Київську “Просвіту”. До цього нею опікувався Борис Грінченко.

Про все це я розповіла в кабінетах районного керівництва: Василю Куксаню (заступнику голови райдержадміністрації), Вікторії Мартиневській (заступнику голови райдержадміністрації) та Юлії Білокінь (начальнику відділу освіти райдержадміністрації), які, вислухавши мої наміри хоч якось пошанувати відому письменницю, реагували по-різному. Та як виявилось, про саму письменницю ніхто з них не чув, не знав, не читав, і знати не хотів. Мою пропозицію відкрити меморіальну дошку на школі не підтримали: немає коштів, та й школу скоро закриють, немає учнів, ніхто не доглядатиме ту “дошку”...

Щоправда, пан Куксань невпевнено пообіцяв “посприяття” через п. Алексеєнка (голову РДА та голову місцевого регіоналізму) щодо вирішення цього питання і поговорити з п. Дядечком (головою райради, теж запеклим регіоналом). Але обіцяної допомоги так і не дочекались.

Хочу подякувати місцевому фермеру ТОВ “Діброва” Олексію Коваленку (знаний у цих краях добродійник і господарник), який вирішив встановити за свої кошти не просто меморіальну дошку, а величну пам'ятну стелу в парковій зоні у центрі села.

Узгодивши текст, який мав бути на стелі, зробили замовлення. Єдина світлина, яку ми мали, досить давня і неякісна, її реставрував фотограф О. Козачков. Саме вона на кам'яній стелі.

Стелу виготовили в травні: гарна, якісна, текст чіткий, портрет виразний. О. Коваленко знайшов транспорт, вантажників, і перевіз її на Тарнавщину, аби поставити в... сільськогосподарському ангарі, оскільки грошей на встановлення стели та облаштування майданчика навколо неї вже не вистачило... Тож ювілей минув непомітно.

Для влади письменники завжди були зайвими: навіть якщо їх небагато, якщо їх читають у світах, і якщо, врешті, вони примножують гордість і славу рідного краю. Це нічого не змінює...

Тетяна МОСІЙЧУК,
відповідальний секретар
Хмельницької міської
“Просвіти”

“Просвіта” — основа для створення культурних, політичних, економічних, спортивних українських осередків по містах і селах України. Після 1905 року “Просвіту” створено в Києві, Катеринославі, Одесі, на Кубані. На початку січня 1906 року вона вже діяла в Кам'янці-Подільському (це початок офіційної діяльності Подільської “Просвіти”), а з вересня 1919 року “Просвіта” діє у Проскурові. Документи й матеріали, що збереглися, дають повну картину діяльності товариств, подвижницької праці просвітян на Поділлі, де 1919 року було 203 просвітянські організації. “Просвіта” діяла у селах і містах: Проскурові, Новій Ушиці, Жванці, Летичеві, Старокостянтиніві. Членами Товариства ставали вчителі, економісти, духовництво, науковці, лікарі, селяни, робітники. У червні 1921 року на території УРСР діяло 4322 “Просвіти”. Проте на початку 1922 року їх ліквідували або реорганізували у сільбуди, хати-читальні,

НЕВМИРУЩЕ ДЖЕРЕЛО УКРАЇНСТВА НА ПОДІЛЛІ

“Просвіта” створена у Львові 8 грудня 1868 року і стала матір'ю українських національних товариств, світлом, знанням, добром і волею українського народу.

Будинок “Просвіти” у Кам'янці-Подільському у 80-ті роки XIX ст.
З архіву Національного музею Тараса Шевченка в Києві

почалися арешти і переслідування просвітян. На нелегко-

му і тернистому шляху діяльності, зазнаючи утисків, прос-

вітяни поширювали освіту, формували національну свідомість, боролися за українську мову й державність. І за часів, коли національна українська ідея та українська мова просто не мали права на існування, просвітяни не припиняли своєї діяльності.

Достойний наступник Матері-“Просвіти” сьогодні — Хмельницьке міське об'єднання “Просвіти”, незмінним головою якого є Зоя Діденко. Спадкоємність традицій і реальне сприйняття теперішнього буття, розуміння важливості утвердження державницького майбутнього — все це зробило “Просвіту” Хмельницького одним із освітніх, наукових, культурних центрів Поділля, тим ідеологічним монолітом, на якому повнокровно живе, навчає, просвітлює уми і серця Народний Дім, і Хмельницьке товариство свідомих українців — незнищенна часом і випробуваннями рідна й вічна “Просвіта”, яка гордо і гідно носить ім'я Тараса Шевченка.

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ У МОЄМУ ЖИТТІ

Петро ГНИДА,
м. Львів

Мої родинні корені пов'язані з місцями, де перебував Маркіян Шашкевич. Мати родом із с. Гумніська Буського району. Тож багато років під час літніх вакацій я відпочивав саме в Гумніських у бабусі. Наша сільська церква архістратига Михаїла пофарбована у темночервоний колір, висока і проста, поруч плебанія (місце проживання пароха), а по інший бік розлогого саду — старе приміщення місцевої школи. Можливо, саме це і було колись старою резиденцією

гумніських парохів. Будівля одноповерхова, давня, чимось нагадує музей-садибу.

За радянської влади офіційно церква була лише одна — Православна. Коли ж за перебування почала виходити з підпілля Греко-Католицька Церква, то чи не в кожному галицькому селі громада визначалася, до якої конфесії пристати. На жаль, у Гумніських половина села вирішила повернутися до УГКЦ, а інша — залишитися у православ'ї. Відтоді село розділилося на дві церковні громади з одним храмом, у якому Богослужіння відбувалося почергово. Новопри-

бутий греко-католицький парох на згадку про те, що колись священиком тут був отець Маркіян Шашкевич, повісив при вході у храм його портрет, який православні, коли правили, завішували покривалом.

Інший населений пункт, пов'язаний із Маркіаном Шашкевичем, — село Полоничі (того ж Буського району), звідки родом мій батько. Полоничі розташовані за кілька сіл од Новосілок, де востаннє був парохом Шашкевич. Тому, коли 1895 року в Полоничах згорів храм, саме громада Новосілок (там на той час збудували новий) віддала

будівлю старої церкви, де правив о. Маркіян, до Полонич. Це невеличкий, однокупольний храм.

20 листопада 2011 року в Полоничах у рамках відзначення 200-річчя з дня народження Маркіяна Шашкевича у церкві св. Архістратига Михаїла Архієрейську Святу Літургію відслужив преосвященніший владика, правлячий архієрей Сокальсько-Жовківської єпархії УГКЦ Кир Михаїл Колтун.

Після Літургії відбулося освячення меморіальної дошки на фасаді церкви, у якій служив Маркіян Шашкевич.

Андрій ЗИЛЬ,
журналіст, краєзнавець,
м. Бориспіль Київської обл.

У квітні 1865 року, виступаючи на мітингу з нагоди 100-літнього ювілею пам'яті знаменитого селянина Архангельської губернії, батька російської науки і літератури М. В. Ломоносова, українець П. П. Чубинський (тоді секретар Архангельського статистичного комітету) говорив про встановлення пам'ятника на батьківщині науковця як данину честі його рідній землі, його матері й селянину Івану Шубному, який навчив його грамоти. Можливо, саме Іван Шубний навчав майбутнього генія читати й писати. Але ворота вченості перед Ломоносовим відчинив не курортівський селянин, а українець Василь Волостковський. Тоді П. Чубинський не знав цього подвижника науки, чи не першого просвітителя в Холмогорському повіті. А сьогодні в Росії, відзначаючи 300-ліття від дня народження М. Ломоносова, чи хто й згадає роль українців і української культури у становленні цієї неординарної особистості. Відомо, що Ломоносов у студентські роки приїздив до Києва і нетривалий період навчався в Києво-Могилянській академії. А про Василя Волостковського (чернече ім'я Варнава) мало хто знає. Він походив зі шляхетної української родини, яка володі-

ВІДКРИВАЧІ ВРАТ УЧЕНОСТІ

ла маєтками між Львовом і Перемишлем, неподалік Нового Старого Самбора. Вищу освіту здобув у КМА, після закінчення якої протягом семи років приватно “утримував у шкільному навчанні чиновних людей”. Він став широковідомим у культурно-освітніх колах як активний, успішний богослов і просвітитель. Незабаром Варнаву запросили до Московської слов'яно-греко-латинської академії. 1705 року він переїздить до Москви і працює в академії викладачем і проповідником. Через сім років служби в академії Варнава у званні архієпископа Холмогорського і Важеського продовжує свою просвітницьку діяльність у холодному північному краї Росії. У його покоях запанували латинська, польська, українська мови, відчувалася “загальна атмосфера південноруської (української) освіти”. 1714 р. заснував при Миколаївському Карельському монастирі школу, таким чином продовживши справу попередника протоієрея Івана Рогачевського, теж випускника Києво-Могилянської академії.

До слова, І. Рогачевський працював на посаді викладача у сотенному містечку Лохвиця Лубенського полку, був палким прибічником І. Мазепи, за що після поразки останнього під

Полтавою засланий до Солов'євського монастиря. 1712 року, прибувши до Архангельська, за розпорядженням архангельського віце-губернатора О. О. Курбатова залишився на матеріку, де разом із засланцем, колишнім ректором Києво-Могилянської академії, а потім архимандритом Батуринського Крупицького Миколаївського монастиря Г. Одорським, заснував Архангельську слов'яно-латинську школу, в якій був викладачем і префектом. З появою українців на Півночі заяскравіло світло знань: це місце вабило випускників Київської і Московської академії.

1723 року Варнава у Холмогорах заснував школу, розмістивши її у своєму будинку. У школі вивчали старослов'янську, латинську, грецьку мови. Саме тут учився і торував шлях у науку Ломоносов. Тут він познайомився зі “Слов'янською граматику” Мелетія Смотрицького, яку вже у зрілому віці називав “вратами ученості”. Цей підручник базувався на старослов'янській мові Острозької Біблії і великою мірою визначив інтерес М. Ломоносова до філологічних наук. А коли 1755 року вийшла “Российская грамматика” Ломоносова, то, на думку дослідників, вона написана під впливом “Граматики” М. Смотрицького.

Учителями Холмогорської школи були також киево-могилянці Л. Волох та І. Каргопольський. 1730 р. у школі Варнави навчалося 59 учнів. Це був небагачий для того часу успіх, що викликало подивування самого ігумена Солов'євського Спаського монастиря, а згодом архієпископа Архангельського і Холмогорського Варсонофія, який говорив: “Чего ради такая не по здешней скудной епархии школа построена?” Школа славилася не тільки сіваками знань, а й великою бібліотекою (734 книги) і рідкісним зібранням ікон. Варнава був одним із найосвіченіших богословів і полемістів, мав великий авторитет як церковний діяч. Він брав участь у написанні негативної відповіді від усієї Російської Православної Церкви сорбонським богословам із приводу умов об'єднання православної і католицької церков. Систематично звертався з повчальними посланнями до кліру і пастви єпархії. Його земний шлях обірвався 8 жовтня 1730 року. Похований у Холмогорському Спасо-Преображенському соборі. А чи хто згадає, що він першим засвітив світло науки перед очима великого науковця й енциклопедиста М. В. Ломоносова і тих киево-могилянців, які стали відкривачами врат його ученості?

ВИДАННЯ, ЩО ПРОЙШЛО КРІЗЬ РЕПРЕСІЇ

— Олега Григоровичу, журнал “Краєзнавство”, де Ви заступник головного редактора, нині офіційний друкований орган Національної спілки краєзнавців України. В анотації зазначено, що його 1927 року заснував Український комітет краєзнавства, 1930-го видання було репресоване і 1993 року відроджене. Розкажіть детальніше, яким був часопис у 1920-ті роки.

— “Краєзнавство” — друкований орган УКК, видавався в Харкові в 1927—1930 рр. Був започаткований як “журнал для масового краєзнавця”. Одне з головних його завдань — забезпечення координації у краєзнавчому русі. Основними розділами журналу стали: “Загальний”, у якому висвітлювалися теоретичні основи і загальні питання краєзнавства; “Методика краєзнавчої роботи”, де вміщувалися матеріали, в яких були практичні вказівки з краєзнавчої роботи; “Шкільне краєзнавство”, де обговорювали проблеми методики і висвітлювали результати краєзнавчої роботи в освітніх установах; “Наш край”, де друкувалися матеріали, що ілюстрували практичні досягнення у справі вивчення окремих районів України; “Життя краєзнавчих організацій”, де публікувалися відомості про роботу первинних краєзнавчих осередків; “Керуючі матеріали”, в якому подавалися інструкції та методичні рекомендації УКК. Часопис вміщував історико-географічні та етнографічні дослідження, наукові розвідки з історичної урбаністики, літописи з фольклористичної, діалектологічної, екологічної тематики.

До складу редколегії журналу “Краєзнавство” входили науковці, громадські діячі, журналісти, зокрема мовознавець і етнограф Олексій Ветухов, історик Володимир Геринювич, біолог Дмитро Зайцев, географ і економіст Кость Дубняк, картограф Степан Рудницький, природоохоронець Олександр Яната. Незмінним відповідальним редактором журналу був заступник голови УКК Михайло Криворотченко. Через брак коштів журнал виходив нерегулярно. В 1927—1930 рр. побачило світ 28 чисел, об’єднаних в 11 випусків, накладом 1000—3000 примірників кожен.

У 1930-ті роки в умовах браку фінансування, встановлення ідеологічного контролю над краєзнавчим рухом в УРСР, розпочатих політичних репресій проти членів УКК, журнал припинив існування.

— А яким є журнал “Краєзнавство” сьогодні?

— Часопис відроджений 1993 року як друкований орган Всеукраїнської спілки краєзнавців із періодичністю виходу чотири числа на рік. Через економічні негаразди, брак фінансування перші числа відродженого журналу видавали незначними накладом, були вони не такого обсягу, як хотілося. Але журнал виходив більш-менш регулярно. Від 2000 року його співзасновником є Інститут історії України, “Краєзнавство” із науково-популярного перетворилося на наукове видання. Значно поліпшилися обсяги, наклад і вагомість журналу після 2008 року, коли Всеукраїнська спілка краєзнавців отри-

мала статус національної. Нині видання безкоштовно надходить у 140 найбільших фондосховищ країни (архіви, музеї, бібліотеки), крім того його pdf-версія доступна для завантаження на сайтах НСКУ, Національної бібліотеки ім. В. Вернадського і Інституту історії України. Головним редактором журналу “Краєзнавство” з часу відродження і до 2011 року був Петро Тимофійович Тронько.

У журналі публікуються статті, присвячені історико-краєзнавчому рухові в Україні в XIX—XX століттях, збереженню, використанню, популяризації пам’яток історії та культури, витокам і сьогоденню українського музейництва, питанням історич-

в якому вміщені матеріали, присвячені 70-літтю партизанського руху на окупованих нацистами українських землях. У таких тематичних рубриках є своя “родзинка” — вони значно розширюють бібліографічне поширення видання, адже більшість бібліотек формують до таких дат окремі тематичні каталоги.

— Хто автори журналу “Краєзнавство”? Які плани на майбутнє?

— Краєзнавство — всебічне вивчення певної частини території країни (міста, села, району, області), тобто природи, населення, господарства, історії та культури. Оскільки краєзнавство — комплекс наукових дисциплін, різних за змістом і методами дослідження, але таких, що ведуть до спільної мети — наукового і всебічного пізнання краю, ми запрошуємо до співпраці істориків, географів, етнографів, освітян...

Виокремлюємо три основні функції в добір матеріалів: педагогічну, що показує краєзнавство як дидактичний принцип, за допомогою якого можна підвищити ефективність навчально-виховного процесу, повчальну й наукову.

Виходячи з цього, в останнє число журналу увійшли матеріали XII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції “Освітня краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи”, присвяченій 200-річчю від дня народження українських просвітителів І. Вагилевича та М. Шашкевича (6—7 жовтня 2011 р., м. Івано-Франківськ). Читачам пропонуємо статті, в яких розкрито

теоретико-методологічні засади освітняського краєзнавства, висвітлюється краєзнавча робота в дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах, туристичне краєзнавство в освітній галузі. Хочемо, щоб наш часопис став не тільки

опорою для краєзнавчої науки, а й практикумом щодо організації співпраці у науково-дослідницькій і краєзнавчо-пошуковій роботі з учнівською та студентською молоддю.

Вивчення рідного краю передбачене як складова у навчальних програмах з історії України та географії. Ми заохочуємо залучення учнівської та студентської молоді до пошуково-краєзнавчої діяльності та співпраці з НСКУ. Нині відбувається інтегрування вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір. За таких умов важливо зберегти її національний характер, сприяти збереженню культурної спадщини, формуванню національної самосвідомості через любов до рідного краю. У зв’язку з цим важливого значення набуває краєзнавча освіта на всіх ступенях загальноосвітньої школи. Освітня краєзнавство має стати в майбутньому постійною рубрикою нашого часопису.

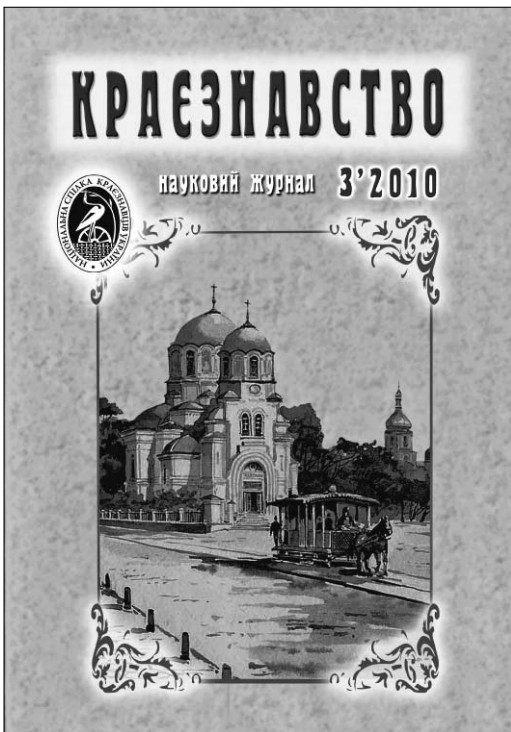
А ще найближчим часом плануємо започаткувати рубрики, присвячені історії садів, палаців, генеалогічним дослідженням, історичній урбаністиці (історія міста, міське середовище, побут міста, культурний простір, мода і т. ін.), а також історії повсякденності. Це один із сучасних напрямів розвитку історичної науки, в межах якого ведуться дослідження умов життя, праці та відпочинку сучасної людини.

— Із журналом “Краєзнавство” загалом усе зрозуміло. А чи є у НСКУ ще якісь видання?

— На початку 2001 року було видано Указ Президента України “Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні”, тож наша наукова галузь розвивається доволі динамічно. Звісно, маємо чимало обласних періодичних видань на краєзнавчу тематику. Найбільші з них: “Краєзнавець Хмельниччини” — шоквартальний бюлетень Хмельницької обласної організації НСКУ; “Краєзнавство Черкащини” — часопис Черкаської обласної організації НСКУ; “Краєзнавець Прикарпаття” — регіональний науково-методичний альманах Івано-Франківської обласної організації НСКУ; “Історія і культура Придніпров’я: невідомі та маловідомі сторінки” — науковий щорічник Національного гірничого університету за участю Дніпропетровського осередку НСКУ; “Історична пам’ять” — журнал, співзасновниками якого є НСКУ і Полтавське наукове товариство краєзнавців.

Є також кілька видань в областях, засновником яких виступила не Спілка, але члени НСКУ є їхніми очільниками. Так, Віктор Звагельський — головний редактор журналу “Сумська старовина”, Сергій Дегтярьов — відповідальний секретар наукового журналу “Сумський історико-архівний журнал”, Сергій Павленко — шеф-редактор журналу “Сіверянський літопис”, Іван Доцин — головний редактор “Броварської минувшини” і “Краєзнавчого вісника”, Віктор Савченко — головний редактор історико-краєзнавчого альманаху “Південний захід. Одесика” (виходить і українською, і російською мовами). У селіш Олексієво-Дружківка на Донецчині вийшло перше число альманаху “Відома і невідома Олексієво-Дружківка” (редактор — член НСКУ Євген Шоповалов). Є у нас і російськомовні краєзнавчі видання. Так, у м. Дружківка Донецької області з 1997 р. видається журнал “Неизвестная Дружковка” (редактор Євген Фіалко), а в Маріуполі з 2010 р. виходить “Маріупольський краєведческий сборник” (редактор Раїса Божко — голова Маріупольської міської організації НСКУ). Також члени Спілки ведуть чимало краєзнавчих рубрик у всеукраїнській, обласній і районній періодиці.

Спілкувався
Євген БУКЕТ

ВРУЧЕНО ПРЕМІЮ ІМЕНІ ДМИТРА ЯВОРНИЦЬКОГО

Євген БУКЕТ

9 грудня в приміщенні Гуманітарного корпусу Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова Національна спілка краєзнавців провела пленум Правління, у рамках якого відбулося вручення щорічної краєзнавчої премії ім. Дмитра Яворницького.

Лауреатом премії 2011 року став директор Волинського краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України Анатолій Михайлович Силук. Він автор низки наукових і науково-популярних публікацій з історії музейної справи та краєзнавства Волині, організатор краєзнавчих і наукових кон-

ференцій, упорядник та член редколегії наукових збірників. 2011 року Анатолій Силук сприяв проведенню наукової конференції до 140-річчя від дня народження Лесі Українки, за його безпосередньою участю у формуванні експозицій і фондів відкрито музей-садибу В’ячеслава Липинського в Затурцях.

У роботі пленуму Правління взяла участь академік НАН України, директор Інституту історії НАН України Валерій Смолій, голова Українського фонду культури Борис Олійник, народний депутат України Станіслав Аржевітін, науковці, викладачі вищих навчальних закладів, працівники музеїв з усієї України.

Краєзнавці на своєму зібранні обговорили плани на майбутнє,

призначили дату проведення V позачергового з’їзду НСКУ — 23 січня 2012 року, де головним буде питання обрання очільника Спілки.

Понад 20 років головою НСКУ був видатний державний і громадський діяч, академік НАН України, Герой України Петро Тимофійович Тронько, який 12 вересня нинішнього року на 97-му році пішов із життя. Керівництво Спілки нині веде активну роботу з увічнення його пам’яті. Краєзнавча громадськість, високо цінуючи внесок П. Т. Тронька у відродження та розвиток краєзнавчого руху України, глибоко усвідомлює важливість його великих починань і необхідність продовжувати традиції правдивого та об’єктивного дослідження історії рідного краю, залучення до краєзнавства молодого покоління.

“Щоденник — це дзеркало, у яке, якщо хочеш бути гарною, зазирай частіше, вдивляйся в себе — нинішню, вчорашню, роби себе кращою”.

КОЛЕКТИВНИЙ ПОРТРЕТ

Ірина Жиленко

Микола ЦИМБАЛЮК
Фото Олеса ДМИТРЕНКА

Ірина Жиленко, письменниця:

— Не знаю, чи Господь Бог народжує людей і одразу відважує їм якісь професії, але знаю одне: в моїй сім'ї майже ніхто не цікавився літературою (бо й книжок не було). Та скільки себе пам'ятаю, усе життя

Вітчизняна мемуаристика поповнилася ще однією талановитою й оригінальною книжкою Ірини ЖИЛЕНКО — “Homo feriens” (“Людина святкуюча”) з передмовою М. Коцюбинської. Що це не авторське перебільшення, засвідчив вечір-презентація нового видання, на який до Будинку вчителя зібралася поріділа, на жаль, когорта друзів-шістдесятників. А ще — науковці, викладачі, колеги по перу, митці, журналісти і просто шанувальники творчості званої поетеси.

Останнім часом мало не щороку в українській літературі з'являються твори цього рідкісного жанру. Пишуть (або за них пишуть) політичні діячі й господарники, дипломати й митці, рідше (самі) газетярі й письменники. Одні пишуть, щоб виправдати, прикрасити, підсолодити пам'ять про себе перед нащадками, інші — щоб поквитатися з минулим і суперниками-демократами (такий висновок можна було зробити з виступу кількарічної давності з парламентської трибуни одного з нині діючих чиновників кучмівського гнізда). Осібно стоять спогади людей, у яких “нема зерна неправди за собою” — шістдесятників. Читачі вже мали змогу озна-

страждала, сміялась, думала, і все — через перо. Інакше просто неможливо було. Дуже шкодую, що не залишився щоденник зі шкільних років, бо моя мама була серйозна дама і ретельно відшукувала мої щоденники, а потім такі виховні моменти влаштовувала, що я покинула це заняття і повернулася до нього лише в десятому класі. Відтоді я ретельно, наскільки це було можливо, вела щоденник. Спершу підсміювались і друзі, й чоловік мій (Володимир Дрозд — Авт.), мовляв, це дамське заняття писати щоденник. Потім почали ставитися серйозніше. Часто хто-небудь телефонує й запитує: “Ірино, а ти не пам'ятаєш, коли був той чи той вечір у майстерні художника?” Я не все пам'ята-

ла, але завжди відповідала, звертаючись до власних записів. І Володя часто послуговувався моїми щоденниками.

Скажу кілька слів про щоденник взагалі. Щоденники не так-то часто й ведуть люди. Бо він — дзеркало душі людської. Як сказав покійний Ролан Биков в одному інтерв'ю: “Можеш бути дуже вагомим, багатим людиною. Але життя — одна мить: встав, ліг, “3 Новим роком!”. Учора — 50, сьогодні — 60, аж поки не загришиш у яму”. Мої щоденники, 46 грубесних блокнотів (це на той час було, коли я писала) а зараз їх уже 59! Стільки в тих стільниках пам'яті золотих краплин меду. Звісно, не без краплин дьогтю, з яким золото стільників у мене не змішується, існує автономно. Замолоду я приховувала від усіх, що веду записи, комплексувала, бо “міщанське, дамське заняття”. Але мина-

Вечір веде Євген Сверстюк

ли роки і люди пошанували мене за терплячість, з якою я фіксувала події, почування. Писати щоденник для мене — насолода. Своєрідна психотерапія. Це дзеркало, у яке, якщо хочеш бути гарною, зазирай частіше, вдивляйся в себе — нинішню, вчорашню, роби себе кращою.

Євген Сверстюк, філософ, письменник:

— Ірина Жиленко на святі життя. У цьому образі — букет емоцій. Домінує серед них світла, широка, щедра любов; любов до життя і до людей. Образ шістдесятників нині не дуже сяє. Від частого вжитку він збаналізувався, до того ж він засиджений мухами, які кажуть, що завжди тут сиділи, ще з 60-х років. А от розкриєте “Гомо ферієнс” і побачите, хто є хто. Книга дуже талановита. А що таке талант? Це любов, правдивість і щирість. Це хист живописати. А ще — хоробрість.

Уже написано сотні книг, де є перелік імен шістдесятників — і мертвих, і живих. А в Ірини Жиленко той перелік створений як букет, що викликає радість і подив. І ви відчуваєте, як кожне ім'я світиться особливим світлом. Уміння радіти життю — особливий дар. Життя 60-х років було пригнічене, багато хто перечікував слюту, одні спивалися, другі ховалися в хату скраю, треті скаржилися й чадили. А Ірина Жиленко сміялася срібним дзвіночком і встигала всіх провідати, і посумувати, і поспівати, і нагадати, що ми на святі життя й молодості. А головне — встигала побігти додому й записати свіжі враження в щоденник. Ось і маємо головну книгу свідчень про людей і час — незвичайний час — у похмурому ХХ столітті.

На мою думку, поряд із книгою Ірини Жиленко можна поставити спогади Миколи Руденка “Велике диво — життя”. Але хто знає ці спогади? Я більше двох років намагаюся знайти видавця, щоб їх перевидати. Нікому! Але попри все радіймо, що ми отримали “Гомо ферієнс” і “Велике диво — життя”. Бо це надзвичайні книги...

Микола Жулинський

Микола Жулинський, академік, директор Інституту літератури НАН України:

— “Я не людина, я вікно в сад”, — так сказала колись Ірина Жиленко. Своєю творчістю, своїм життям вона справді дивовижне вікно в сад, де розкошує природа, де буяє життя і де вона щаслива, бо святкує. То великий дар, велика таємниця пізнати, як у важких умовах могла ця жінка

Олександр Пономарів

Сергій Білокінь, Андрій Топачевський

В ІСТОРИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ІНТЕР'ЄРІ

святкувати. Святкувати поезію, радість спілкування, тішитися музикою й живописом, створювати карнавальні дійства, весь час витворювати ярмарок чудес, у якому вона була сама щаслива і в якому, безперечно, щасливі ми, читачі. Ця дивовижна книжка читається з особливим піднесенням, і просто не можна бути нещасливим, знайомлячись зі спогадами. Це спогади про творчість? Ні. Осмислення таланту, як він живе, як він народжується і як твориться поезія? І так, і ні. Багато визначень можна дати книжці, тому що ніхто не зуміє визначити цей жанр. Я думаю, що й сама Ірина не намагалася цього робити. Тому що там уплетені спогади, і листи, і роздуми, і діалоги, колосальний огром явищ, які відтворюють добу, дивовижну картину життя. Ця картина — духовний простір поетеси. Духовний простір надзвичайно талановитої людини, який вона широко й відверто нам розкриває. Він сповнений великою любов'ю до тих, хто був причетний до неї. І це справді дивовижно, коли можна бути таким відкритим і добрим до цього світу. А вона була щаслива у світі шістдесятництва, — у надзвичайно унікальному, цікавому світі, який, вона пише, зобов'язав тих, хто був у ньому, підтримувати цей вогонь національної відповідальності за мову, за літературу, за культуру. І ця свічка негасимо горить у її душі.

Людмила Семикіна

Людмила Семикіна, заслужений художник України:

— Переконана, що Ліна Костенко, Ірина Жиленко, Василь Стус, Іван Світ-

личний — це той Парнас, який тримав шістдесятників. Коли я взяла до рук щойно видану книжку спогадів і почала читати (хоча це було важко через хворобу), від неї пішла така енергетика, що я забула про біль.

Щоб влучно попасти в тему, як художник я звикала мислити об'ємними, конкретними мистецькими образами. Для шістдесятників до 1990 року інших умов, крім екстремальних, не було. Тому ми жили цим виміром, і кожна зустріч для нас була щастям. У ті часи в моїй майстерні була молодість, збиралося дуже багато друзів-однодумців. Гадаю, що мені був би великий гріх, якщо б я пішла і забрала з собою свідчення того часу. Тому зібратися з думками і пригадати всіх, показати тонкі, духовні стосунки, яких ніхто сторонній не бачив і не знав, — мій громадянський обов'язок.

Що таке шістдесятництво і хто його учасники, написано багато. Письменник, як і художник, живе образами. У мене образи будуються на асоціаціях. Що таке дух нашого покоління, поезія і мистецтво 1960-х років? Для мене це птах, який тільки піднімається в небо, це такий великий простір і свіже повітря думок. І цей птах спускається тільки на майдани. Хто пережив Майдан, той знає, що то було. А тих майданів 1960-х років було дуже багато. Кожен вечір Василя Стуса, Ірини Жиленко, Ліни Костенко, Михайлини Коцюбинської, Івана Світличного, Михайла Брайчевського — це були вибухові майдани-вечори. Дух національний сягав zenіту, формувався дух елітності. Шевченкові слова “Возвеличу...” були і критерієм, і епіграфом нашої творчості, нашого життя. Безмежно вдячна матерям, які народили всіх тих, кого сьогодні називають шістдесятниками. Я була завжди серед учениць, тому понині вдячна В'ячеславу Чорноволу, який допоміг перебудувати мою совість. Вона, совість, стала тою потужною енергетичною силою, що допомагала захищати наш духовний світ. І в кожній особистості викликала цей дух протесту середовищу. В той час, як і нині, Ірина Жиленко була серед нас прекрасною квіточкою, багатющою на слово як поетеса, але водночас безмежно чесною і відважною.

Олексій Синченко, викладач Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова:

— Ситуація подарувала нам чудову поезію. Впродовж довгих творчих років Ірина Жиленко декларувала себе як поетесу, за-

Віра Соловійова, Петро Осадчук, Діана Петриненко

люблену в світ, залюблену в божу створіння, а участь у русі шістдесятників дала можливість створити цей жанр спогадів і влити їх в українську літературу. Це не парадоксально. Тому що якраз спогади як сповідальний жанр — це те, що нам подарували шістдесятники. Перед нами не тільки постають болі, факти свідчення якихось зовнішніх подій, а й виявляється потреба оприсутнити внутрішнє. Це той внутрішній світ, який повертає усвідомлення людиною, що вона Людина.

У літературі Західної Європи в 1960-х р. декларується смерть автора, смерть суб'єкта. А в українській культурі гучно заявляють, що людина — найбільша цінність, це те, що слід у собі розвивати, це той дар Господній, який треба в собі удосконалювати. Тобто шістдесятники привносять у культуру чуттєвість. І вся книга Ірини Жиленко — приклад чуттєвого досвіду. Авторка вибудовує свій світ цілісно і здається, що ті зовнішні негаразди, ті катаклізми не торкалися її внутрішньо. І оце карбування і вміння витворювати цілісність є внутрішньо депо реалістичним у сприйнятті світу сучасним читачем.

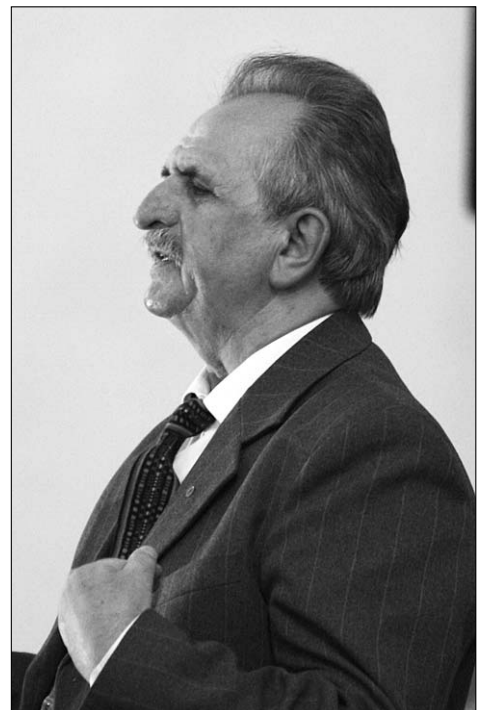
Мені пригадується, коли на початку 2000-х років спогади Ірини Жиленко вийшли в журналі “Сучасність”. Я тоді був ще студентом і такого віку як персонажі цієї книги. Ми стояли в черзі до бібліотеки і зачитувалися ними, жваво обговорювали спогади і розуміли, що це не просто подія, це якесь послання до нас усіх. І коли довідалися, що готується повне видання “Гомо ферієнс”, то була величезна радість. І це не просто радість, бо щойно перечитуючи книгу, я зрозумів, що моє, наше сприйняття світу є таким завдяки спогадам Жиленко. Світлість вашого світу породжує світлість у наших душах.

Наталія Кучер, старший науковий співробітник Національного музею літератури України:

— Основу книги спогадів Ірини Жиленко складають її щоденники 1959—1987 рр. та листи до чоловіка, письменника Володимира Дрозда, — “її пісня пісень” (М. Коцюбинська). Багато яскравих талантів є героями цих ретро-записів, це — дон кіхоти шістдесятих. Але є ще один персонаж, який ніби за кадром, але насправді є центром всього. Це — Україна. І хоча естетка Ірина Жиленко “ніколи не замислювалась над політичними питаннями” — любов'ю до України, боєм за її історію сповнені всі сторінки тексту. Це не родинні перекази про розкуркулення (глек і рушник бабці стали реліквіями минулого добробуту), чи захоплення народними піснями, чи колядування на Різдво в Києві. В її текстах з'являються висновки: “Це така трагедія — жити в країні, де немає державності” (1965). Або: “Мені тільки двадцять. Я буду належати всьому світові, але ж зубами, нігтями, всіма силами душі і слова буду видирати українську славу і мову з лоджерських паш обрусілих міщан і шовіністів”. Уже в роки Незалежності з'являється впевненість — “Україна буде! Буде

Лариса Кадірова

Богдан Горинь

велика європейська держава, якій потрібна (як світло сонця) мистецька культура, що культивує в людині шляхетність, внутрішню свободу і науку щастя”.

Крім наведених уривків виступів були на вечорі-презентації нової книжки Ірини Жиленко ще чимало інших, не менш цікавих, ширих і вдячних. Авторку вітали Любов Голота, головний редактор тижневика “Слово Просвіти”, Лесь Танюк, дружина В'ячеслава Чорновола Алена Пашко, Богдан Горинь, Лариса Копань... А оскільки чимало поезій Жиленко покладено на музику, то обговорення мемуарів чергувалося з піснями у виконанні Діани Петриненко, відомих виконавців.

Алена Пашко, Лесь Танюк, Любомир Пиріг

В Україні нині понад 5 000 різноманітних музеїв (за роки незалежності їхня кількість подвоїлася). Серед них — державні, комунальні, відомчі та приватні. За даними Міністерства культури і туризму, державних і комунальних 470, вони мають близько 12 мільйонів експонатів, з яких виставляється лише десята частина.

Музеї мають багато проблем: то приміщення потребують ремонту, то роками їх не можуть добитися (експонати тримають у підсобних приміщеннях чи у приватних помешканнях тощо). Почастішали рейдерські атаки, підміни експонатів, пограбування, а відповідного орга-

ну, який би опікувався цими питаннями, захищав музеї, займався розшуком і поверненням культурних цінностей з-за кордону, немає. Для порівняння, у європейських країнах музеї перебувають під державною опікою.

Але попри всі негаразди, переважна більшість музейників працюють творчо, креативно, з вогником в очах. Окрім наукової роботи, екскурсій організовують різноманітні заходи, мистецькі конкурси тощо. Вони — просвітяни за своєю суттю і належно виконують цю місію. Намагатимемося по змозі розповідати про нинішнє життя музеїв.

Світлана Панькова

З ім'ям Михайла Грушевського, першого президента України, видатного історика, у Києві пов'язано багато місць, серед них — будинок на вулиці Паньківській, 9, де свого часу мешкав не лише він, а й його донька Катерина — іс-

ЗБИРАЄМО ДРУЗІВ

торик, етнограф, соціолог; брат Олександр — літературознавець та історик; небіж та учень науковця — історик Сергій Шамрай. Щойно виповнилося 5 років, як там відкрили Державний меморіальний музей Михайла Грушевського. Історія його створення непроста.

У вересні 1991 року Музей історії Києва влаштував виставку “Михайло Грушевський. Повернення”. Невдовзі Київська підтримала клопотання цього музею і 3 лютого 1992 року прийняла рішення про створення меморіального музею в Домі Грушевських. Невеликий гурт науковців-ентузіастів на чолі зі Світланною Паньковою 15 років розшукував нащадків роду Грушевських, досліджував архівні фонди, збирав меморіальні речі, зберігав від вандалів занедбаний будинок із позабавними вікнами.

Нарешті 2003—2004 р. розпочалася його реставрація. Реставратори працювали сумлінно, завдяки віднайденим фотоматеріалам зберегли й відновили первісний вигляд будівлі, максимально достовірно відродили кабінет Михайла Грушевського, а також кімнати, де мешкали дружина та донька вченого.

На другому поверсі у чотирьох залах нині розгорнута історична експозиція, що розповідає про життя й діяльність видатного історика, його родину й учнів. У п'ятій експозиційній залі — бібліотека грушевськознавчої літератури й україніки, де можна ознайомитися з працями істориків та літературознавців, переглянути документальні фільми про Великого Українця.

Родина Грушевських “повернулася” до своєї оселі, а їхній Дім почав відроджувати статус національно-культурного осередку, яким був за життя господарів, 9 листопада 2006 року, коли музей нарешті відкрили для відвідувачів. Нині колекція музею налічує близько 7 тисяч предметів: меблі, побутові речі, документи, рукописи, листи, найповніше в Україні зібрання творів Михайла Грушевського і видань за його редакцією тощо.

5-річний ювілей відзначили в теплій родинній атмосфері. Директор музею Світлана Панькова подякувала всім, хто допомагав відродженню Дому, представила авторів святкової експозиції. “Коли ми зустрілися через рік після відкриття музею, — розповіла пані Світлана, — започаткува-

ли товариство “Друзі музею Михайла Грушевського”. Виробили Статут. За ці роки нам вдалося зробити немало: влаштували вернісажі, збирали експонати, видали наукові праці тощо. Маємо унікальну експозицію. Наш найцінніший експонат — сама споруда. За п'ять років ми навчилися чути голос унікальної пам'яті цього Дому. І саме цей голос підказує нам концепції, виставкові проекти. Цей голос ми навчилися чути завдяки нащадкам родини Грушевських, нашим друзям-подвижникам, тим, хто цю справу розпочинав. А найціннішим скарбом сучасного меморіального музею Грушевського є колектив, бо це його майбутнє...”

Щиро й тепло вітали гості працівників музею з ювілеєм. Серед них сценарист, журналіст Андрій Топачевський, родич Михайла Грушевського по материнській лінії. Про це він дізнався у процесі створення музею, познайомився з іншими нащадками і вдячний долі за цей подарунок; Олександра Головачанська та Владислава Каневська, нащадки по лінії одного з братів Михайла Грушевського; Георгій Пустовіт, відомий скульптор, який мешкав у квартирі Михайла Грушевського, йому дісталася багато речей цієї родини. Із його збірки почала створюватися колекція меморіальних предметів побуту. Цього разу він подарував музею нові унікальні речі. Привітали ювілярів Микола Плахотнюк, директор музею шістдесятництва, який має багато експонатів, але досі без приміщення і неодноразово проводив свої заходи в цьому Домі; Раїса Сєннікова, заступник директора Національного музею літератури України, Олександр Маврін, заступник директора Інституту української археографії та джерелознавства, інші гості.

Колектив нашого тижневика також приєднується до найкращих побажань музею Грушевського, нових творчих досягнень його працівникам.

У Національному музеї українського народного декоративного мистецтва є кімната Катерини Білокур. Працівники музею започаткували кілька проектів, присвячених творчості самобутньої художниці. Галина Безкоровайна, заступник директора, повідомила, що з 2005 року вони проводять студентський міський конкурс на найкращу афішу за творчістю Катерини Василівни. Відтоді ж розпочали Всеукраїнський конкурс на найкращий лист про життєвий і творчий шлях художниці, проводять його раз на два роки. За умовами — це лист-есе, розповідь. Не списаний із джерел, скопійований, у листі має бути живе враження кожного учасника. “Коли починали конкурс, був острах: адже епістолярний жанр нині непопулярний. Але на диво й на наше щастя ми отримали дуже багато листів з усієї України: Центральна, Північна й Південна, Захід і Схід злилися воедино. Катерина Білокур з'єднала наших дописувачів. Її знають, її мистецтвом цікавляться. Листи отримали від представників різних вікових категорій: від школяра до пенсіонера. Першими призерами конкурсу були діти зі шкіл Харківщини, Київщини і Луганщини. Минулого року, коли святкували 110-ту річницю з дня народження художниці, ми збрали всіх переможців конкурсу і їздили з ними в Яготин, Богданівку, — розповіла пані Галина. — А 2007 року народилася думка, що Катерину Білокур треба пропагувати вже як і письменницю. Прекрасний епістолярний спадок Катерини Василівни, який нам відкрив Микола Кагарлицький, на жаль, мало знаний. Із 2007 року проводимо Білокурівські читання. Наші програми спрямовані переважно на молодіжну аудиторію. Першими учасниками цих читань були студенти Київського обласного училища мистецтв”. Крім читання листів, на цих заходах демонстрували документальні фільми про Білокур.

А цього року молодший науковий співробітник музею Юля Червінська запропонувала новий формат — розповіді сучасних українських письменників про роль творчості Катерини Білокур у їхньо-

ПОВЕРТАЄМО АТЛАНТИДУ

му житті. До участі в проекті запросили Зірку Мензатюк, Івана Андрусяка, Богдана Жолдака, Наталію та Валерію Лапікурів. Ці читання заплановано проводити як пролог до відзначення дня народження художниці.

Першої суботи своїми враженнями поділилися Іван Андрусяк, лауреат літературної премії “Благовіст”, та Зірка Мензатюк, авторка численних книжок для дітей, лауреат літературної премії імені Наталі Забіли.

Зірка Мензатюк нагадала, що у Катерини Білокур поєдналися яскраві таланти художниці й письменниці, у нашій культурі є такі поєднання. Насамперед це Тарас Шевченко. Василь Лопата більше відомий як художник, але він також член НСПУ. Катерина Білокур не писала художніх творів, не реалізувала себе як письменницю у загальноприйнятому розумінні. Але ті листи, в яких вона була щирою, найбільше розкривалася (особливо до Степана Таранушенка, з яким у неї була й духовна єдність, і певні жіночі сподівання), — дивовижні листи, у яких проглядається її письменницький талант.

“Коли читаю Василя Лопату, одразу бачу, що це писав художник, — розповіла Зірка Захарівна. — Там немає розвитку дії, переважно це низка картин. Такий самий погляд ми бачимо й у Катерини Білокур. Слово заміняє їй фарби. Воно як у раму вбране: у листі, який я прочитаю, на першому плані деревце, далі — дорога, далі — калюжа, потім з'являється дід і баба. Звичайний, дуже простий епізод. Ідуть із

хрестин дід і баба й трошки між собою сваряться. Здається, про що тут розповідати? Але це справжня драматична сценка, тонка психологічна замальовка. Катерина Василівна володіла рідкісним талантом бачити диво, красу в звичайних речах. Так пи-

Зірка Мензатюк, Іван Андрусяк і Галина Безкоровайна

сав Євген Гуцало. Описує нібито щось буденне, звичайне, але читаєш — і насолоджуєшся. Такий самий талант у англійської письменниці Джейн Остин, у творях якої звичайне буденне життя заворожує нас.

Цей лист — не художній твір, у ньому просто вилилося почуття красивої душі. З нього постає Атлантида отого українського села, якого ми, на жаль, уже не бачимо, воно збереглося лише в таких листах”.

Зірка Мензатюк розповіла, як з родиною приходили до цього музею, дивилися, дивувалися і це запам'яталося, хоч минуло багато років. А колись ранньої весни вона так затужила за квітами, що написала книжку оповідок у формі розмов із квіта-

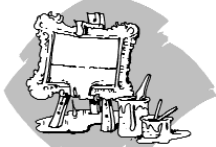
ми. Під час роботи над нею приходила сюди, за картинами народних художниць звіряла, чи нічого не забула. Хоч картини є вдома в альбомах, але тут, перед цими полотнами, особливий настрій.

У Івана Андрусяка свої враження й цікаві моменти, пов'язані з Катериною Білокур, з її квітами. Він вирішив виїхати з Києва, “який з кожним роком стає дедалі темніший і туманніший” туди, де ці квіти

ростуть насправді: у Березань, ближче до Богданівки. “А коли жили в Києві, я любив приходити сюди у такі дні, як сьогодні, напередодні зимових снігопадів. Отут висіла картина, на якій у центрі — пляшка коньяку, причому виписана дуже детально. Ми з поетом Юрком Бедриком роздивлялися цю пляшку й міркували над загадкою: до чого вона тут, адже це такий разючий контраст із квітами. Етикетка виписана так гарно, як квітка. Здогадалися: пляшка заткнута корком з кукурудзяного качана, у ній олія! І все одразу стало на свої місця”.

Іван Андрусяк прочитав чудовий вірш “Катерина Білокур. Автопортрет”. Коли споглядав художницю у куфайці, у нього виникла асоціація з горіхом, одним із найсильніших дитячих вражень. Цей образ жив у ньому кілька років, а потім одразу вилився у вірш. Поет зізнався: “Коли Зірка Мензатюк читала лист Катерини Білокур, я ніби почув жінок із Богданівки, які збираються й співають такими дивовижними голосами. Вони вже старенькі. Чи буде кому їх замінити? А картини Катерини Білокур вічні”.

Сторінку підготувала
Надія КИР'ЯН
Фото автора

ДЕРЕВОРІЗЬБА САКРАЛЬНА Й УЖИТКОВА

“Мистецтво України та діаспори: дереворізьба сакральна й ужиткова”. Таку назву має унікальна робота заслуженого діяча мистецтв України, професора Богдана Тимківа з Івано-Франківщини. У книзі висвітлюються історичні аспекти становлення художньої обробки дерева, яка пройшла складний еволюційний шлях розвитку: від виготовлення простих знарядь праці й предметів побуту до витонченіших творів декоративно-ужиткового та сакрального мистецтва.

Андрій БОКОТЕЙ,
ректор Львівської національної академії мистецтв, академік НАМ України, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка

На кожному етапі розвитку художньої деревообробки проходив відбір, випробування досвідом і закріплення у традиції довершених, практично доцільних і художньо-виразних форм і декору, які й формували її національний характер.

Автор детально й глибоко розглянув питання української сакральної дереворізьби, зокрема походження та еволюції іконостасу, що починається від передвітарної переродки давньохристиянських храмів. Також провів аналіз художніх особливостей творів літургійного, обрядового, ужиткового та монументально-декоративного характеру, що утворюють цілісний об'ємно-просторовий інтер'єр храмів, житлових і громадських споруд.

Чільне місце в роботі займає розкриття особливостей діяльності митців української діаспори, більшість з яких раніше не була відомою в Україні. Багато фактів з їхньої творчості та й самі твори вперше вводяться в мистецтвознавчий обіг. Адже творча праця цих митців поза Батьківщиною становить потужний пласт художньої самосвідомості українців, є безцінним надбанням національної культури, тіс-

Фрагмент іконостаса. Церква Св. Юрія в м. Едмонтон (Канада)

но пов'язаним з історією, звичаями, традиціями нашого народу. Вони не розгубили по світах те, що створювалось упродовж століть, не розчинилися в культурах інших націй, а гідно репрезентували духовні й мистецькі скарби свого народу на чужині, водночас ставши невід'ємною частиною світової культури. Їхні мистецькі твори зберігаються у відомих музеях і приватних колекціях. Висвітлюється також роль і значення творчого доробку митців України і діаспори в розвитку національного й світового мистецтва. Їхні кращі твори широко представлені в ілюстративному матеріалі праці.

Заслугою Богдана Тимківа є те, що він простежив зв'язок творчих здобутків майстрів минулих століть України і діаспори з діяльністю сучасних художників та іконописців. Зазначається, що творчість художників XXI ст. органічно вписується в концепцію відродження, розвитку та примноження українських мистецьких традицій.

Автор провів глибокий аналіз творчості сучасних митців України,

ДУХОВНИЙ СВІТ ЗБАГАТИВСЯ

Борис ВОЗНИЦЬКИЙ,
директор Львівської галереї мистецтв, член-кореспондент НАМ України, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка

Українська сакральна й ужиткова дереворізьба — одна з яскравих складових національного мистецтва, в історії якої, на жаль, ще й досі багато прогалин. Тому книга Богдана Тимківа “Мистецтво України та діаспори: дереворізьба сакральна й ужиткова” дуже актуальна.

Ця праця акумулювала на своїх сторінках увесь шлях становлення та розвитку мистецтва дереворізьби, починаючи від оздоблення декором примітивних знарядь праці й побуту до шедеврів іконостасного різьблення різних історико-культурних епох. Твори сакрального мистецтва — невід'ємна частина художньої деревообробки. У радянський період сакральна тематика втрачала перспективу розвитку, а сьогодні її роль у суспільному житті, духовному розвої і поступі держави зростає. Тому необхідно повернутися до тисячолітніх традицій сакрального мистецтва, детальніше вивчати і висвітлювати сакральну спадщину, освоювати ідеї, набуті світової культури, від якої майже століття Україна була ізольована. Нове покоління митців намагається пізнати першоджерела прекрасного і духовного, що зародилися в сиву давнину під впливом магічних вірувань наших предків. І своєрідним путівником цього пізнання стане книга Богдана Тимківа.

На превеликий жаль, ми маємо не так багато фундаментальних досліджень саме в галузі сакральної дереворізьби. І. Свенціцький, С. Таранушенко, М. Драган, Я. Константинович, В. Свенціцька, В. Овсійчук, В. Пуцко написали низку ґрунтовних досліджень, які, безумовно, заклали підмурівок для створення узагальнюючих праць, що лягають в основу концепції розвитку іконопису та виготовлення церковних дерев'яних предметів в Україні та за її межами. Власне, першим кроком у вивченні

монументально-декоративного різьблення в Україні стало дослідження М. Драгана, присвячене декоративному оформленню царських врат іконостаса. Майже через 40 років гідним продовженням досліджень, за початкованих Михайлом Драганом, стала праця професора Б. Тимківа. Він опрацював у ширшому масштабі велику кількість артефактів сакрального й ужиткового дереворізьблення, зосередивши свою увагу на декоративному оформленні іконостасів, літургійних та обрядових предметів і ужиткових речей.

Праця Б. Тимківа — вагомий внесок в українське мистецтвознавство, яке завдяки йому збагатилося новими ґрунтовними напрацюваннями, що досі були невідомими широкому загалу науковців, митців і шанувальників національного мистецтва.

Сьогодні є величезна потреба у збереженні істинних знань про художні особливості, традиції мистецької спадщини минулого, про шляхи розвитку і взаємозв'язку мистецтва дереворізьби України та західної української діаспори і в духовно-сакральному, і в побутовому контекстах національного життя. Автор також ретельно вивчив аспекти і цієї проблеми, адже внаслідок давніх еміграційних і реєміграційних процесів, у яких активну участь брали й українські митці, творилася своєрідна палітра мистецько-культурних взаємозв'язків, запозичень і творчих надбань у художній культурі українського народу.

Своїм багатограним дослідженням Б. Тимків значно розширив наші знання про складні художньо-мистецькі процеси, що відбувалися за межами України. За століття перебування на чужині українська діаспора зберегла та розвинула кращі тенденції і риси національного мистецтва.

Праця Богдана Тимківа актуальна, адже в ній проаналізовано не тільки мистецтво минулого, а й творчість сучасних митців, на значно вищій рівень піднято роль українського митця в збереженні та розвитку різних видів мистецтв, зокрема сакрального.

СЛОВО

Прогвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА — 2012

Вартість передплати

(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 68 в “Каталозі”

на 1 місяць

9 грн 37 коп.

на півроку

53 грн 37 коп.

на 3 місяці

27 грн 51 коп.

на рік

105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Прогвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Прогвіти”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи
Надія КИР'ЯН
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ літератури
Марія КУЧЕРЕНКО
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспонденти
Наталія АНТОНЮК,
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Черговий редактор
Надія КИР'ЯН
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

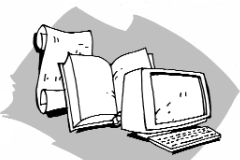
Видруковано з готових фотоформ на
комбінаті “Преса України” у середу.
Зам. № 3301250
Наклад у грудні — 18 800

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Прогвіти”
обов'язкове.

Індекс газети
“Слово Прогвіти” — 30617

ШУКАТИ НОВІ ФОРМИ РОБОТИ

фото Олесея Дмитренка

Петро АНТОНЕНКО

Професор Іван Юшук, голова Київської міської організації “Просвіти”, зазначив, що необхідно переходити на сучасніші форми роботи. У цьому допоможе шойно створений Інтернет-сайт столичної “Просвіти”, там уже розміщено чимало цікавих і корисних матеріалів. Зокрема посібник І. Юшука із прискореного вивчення української мови російськомовним населенням, рекомендації для вступників по ЗНО. Особливо популярна серед молоді електронна книга, тож міська “Просвіта” створила бібліотеку українськомовної літератури в електронному вигляді. Насамперед, це українська і світова класика. Тексти можна прочитати на сайті Товариства, також просвітяни передають тексти в електронному вигляді у навчальні заклади міста. Міське Товариство створило при НСПУ Клуб української мови й літератури, члени якого регулярно збираються в Будинку письменників.

Голова Чернівецького об’єд-

нання Товариства Остап Савчук зазначив: “Нема просвіти без освіти”. Просвітяни налагодили тісну співпрацю з обласним управлінням освіти. Відтак у школах, окрім створення осередків Товариства, організовуємо Куточки “Просвіти”, де розповідаємо про роботу організації, читаємо часопис “Слово Просвіти”. До речі, на Буковині передплачують 312 примірників нашої газети, а на наступний рік — 500 передплатників, що немало для такої невеликої області”. О. Савчук подякував газеті за публікацію до 60-річчя з дня народження Назарія Яремчука. Обласна “Просвіта” звернулася до керівництва держави з пропозицією присвоїти посмертно видатному співакові звання Героя України і просить усіх просвітян підтримати це клопотання.

Про співпрацю Івано-Франківської “Просвіти” з Церквою, зокрема, у виданні календарів, відзначенні пам’ятних дат нашої історії розповів Петро Арсенич. Також він порушив проблему недофінансування наших архівів. Часто там немає коштів на при-

дбання вкрай необхідних матеріалів, які активно скуповують приватні колекціонери.

Про цікаву ініціативу Закарпатської “Просвіти” повідомив її голова Володимир Піпаш. Тут просвітяни створили громадську організацію ветеранів національно-демократичного руху, яка, окрім іншого, має опікуватися і їхнім соціальним захистом. Назвали її “Рухівське братство Закарпаття”. Голова об’єднання навіть приклад недавнього нагородження у зв’язку з 20-річчям Всеукраїнського референдуму про незалежність, коли відзнак держави були удостоєні переважно чиновники, багато з яких нічого не зробили для становлення нашої незалежності. Тож обласна “Просвіта” встановила свою відзнаку — Почесну грамоту “Рухівського братства Закарпаття”. Таку грамоту В. Піпаш вручив за заслуги у проголошенні й зміцненні державності голові ВУТ “Просвіта” Павлові Мовчану.

У Запоріжжі вже створено комітет із відзначення 200-річчя з дня народження Тараса Шевчен-

Відбулося засідання Головної Ради ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка, де розглянули питання про активізацію діяльності Товариства. Акцентували увагу на нових формах роботи, тісній співпраці з громадськістю, обмінялися досвідом, члени Ради висловили чимало цікавих пропозицій.

ка, повідомив голова обласної “Просвіти” Олег Ткаченко. За пропозицією “Просвіти” в місті буде відкрито пам’ятник Тарасові Шевченку, просвітяни ініціювали збір коштів на нього, і не лише в області — вони звертаються з цим закликом до всіх просвітян України. Гарна новина — у центрі міста просвітяни Запоріжжя відкрили Українську світлицю, де діє літературний клуб (уже видали альманах місцевих авторів), хор, кіноклуб. О. Ткаченко запропонував просвітянам в областях активно взятися за створення власної мережі книготоргівлі.

Активніше співпрацювати із закордонним українством закликав голова Тернопільського об’єднання Товариства Петру Шимків. Він нещодавно повернувся з відрядження з Російської Півночі й заповнив, що українські громади там гостро потребують і книг, і експонатів для музеїв, які створюються при громадах. Тому просвітяни області зараз збирають літературу, український одяг, старовинні речі домашнього вжитку для цих музеїв і бібліотек. П. Шимків закликав просвітян інших областей долучитися до цієї справи.

Головний редактор нашої газети Любов Голота кожному обласному об’єднанню Товариства вручила комплект книг, що вийшли в Бібліотеці “Слова Просвіти” і запросила просвітян до тіснішої співпраці з тижневиком. Це й організація передплати, і підготовка матеріалів для газети, зокрема й таких, що стануть основою нових книг Бібліотеки га-

зети, а є прагнення видати кілька книг на матеріалах саме регіонів України.

Не так багато часу залишилося до двох визначних дат в історії України, нашого Товариства, наголосив голова ВУТ “Просвіта”, народний депутат Павло Мовчан. 2014 року ми відзначаємо 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка, 2018-го — 150-річчя “Просвіти”. Це наші дати, зазначив промовець, і саме просвітянам час почати підготовку до їхнього відзначення. Слушною була й рекомендація обласним об’єднанням активніше співпрацювати з обласними адміністраціями і радами. Йдеться про спільні гуманітарні, державницькі програми просвітян із місцевою владою. Такі програми може профінансувати й місцевий бюджет. Як заступник голови Комітету Верховної Ради з питань культури і духовності Павло Мовчан запропонував обласним об’єднанням подати пропозиції з відзначення пам’ятних дат української історії.

Головна Рада прийняла Ухвалу, в якій акцентовано на потребі активізації просвітянських структур, їхньому організаційному зміцненню, посиленні роботи з молоддю.

На засіданні було виведено зі складу Головної Ради Василя Фольварочного. До складу Головної Ради “Просвіти” були кооптовані народний артист України Ярослав Гаврилюк та голова Спільки майстрів народного мистецтва Євген Шевченко.

Надія КИР’ЯН

Фото Олесея ДМИТРЕНКА

У Будинку кіно відбувся літературно-мистецький вечір “Просвіта — дзвін українства”. На початку продемонстрували документальний фільм студії Дмитра Ломачука з історії просвітянського руху. Зібрання благословив єпископ Євстратій, речник Київського патріархату, який, прочитавши молитву, сказав: “Дорогі браття й сестри просвітяни! Мені дуже приємно передати вітання й благословення Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета. “Просвіта” й Українська Церква від самих витоків працювали на благо нашого народу. Ми дуже вдячні за ту підтримку, за ту громадську допомогу, яку ви надаєте українській церковній справі”.

Привітав зі святом голова ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка Павло Мовчан: “Просвіта” в Україні — без сумніву, явище. Вона відіграла визначну роль, коли нація була поділена, четвертована, коли була реальна загроза денаціоналізації, з одного боку колонізації і завстрійщення, а з другого — зросійщення. Приємно, що в цьому залі багато молоді, яка перейме від нас естафету.

“Просвіті” 143 роки. Що змінилося за цей час? Принципово змінилося наше відчуття, при-

У ТОВАРИСТВІ ТАЛАНТІВ

йшло розуміння: коли ми спільно щось робимо, то перемагаємо. Я переконаний, ми й тепер переможемо. Це підтверджує логіка часу й наша поведінка — ми не відступилися й не відступимося.

Позбудьмося будь-яких комплексів. Ми сильні. Повторю слова, які часто на устах нашого Святійшого Патріарха Філарета: “Якщо з нами Бог, то хто проти нас?” Вітаю вас із 143-ю річницею відродження нації. Постулати, які пролунали тоді — актуальні. Просвітництво житиме доти, доки житиме українство”.

Павло Мовчан, Микола Нестерчук, Дмитро Ломачук, Світлана Фещенко вручили найактивнішим просвітянам медалі “Будівничий України”, грамоти, подяки.

Святкове дійство розпочалося виступом хору “Просвіти” Оболонського району Києва (керівник Раїса Марченко). Одесити привезли цікаву музичну виставу дитячого театру “Багаганчик” (керівник Надія Хохлова) за мотивами “Лісової пісні” Лесі Українки, присвячену 100-річчю написання цього шедевра. Талано-

вито виконали хореографічні постановки студенти Київської муніципальної академії танцю ім. Сергія Лифаря та учасники дитячого танцювального колективу “Ластівка” з села Гореничі, що на Київщині, а студенти Київського національного університету театру, кіно й телебачення ім. Карпенка-Карого — літературно-музичну композицію “І слово, і любов”.

Прозвучали відомі колядки у виконанні ди-

тячого ансамблю народної пісні “Київські соловейки” (керівник Марія Мороз), фіналістики дитячого Євробачення “Крок до зірок” Анастасії Калинкової, ведучої концерту, заслуженої артистки України Тетяни Негрій.

Відомий постулат про те, що українці — народ співучий, ще раз підтвердили чудове тріо “Золоте перевесло” з Києва та хорові колективи з Київщини “Петрушаночка”, “Надія” зі Шпильок (керівник Юрій Чуприна) та “Калиновий цвіт” із Горенич (керівник Наталія Мороз).

Поза сумнівом, “Просвіта” об’єднує талановитих людей — цвіт нації.

ЗДОРОВИЙ ГЛУЗД ПЕРЕМІГ ШАБАШ УКРАЇНОФОБІВ

Майже два місяці тому Одеська облрада під приводом заборгованості з орендної плати позбавила обласну організацію ВУТ “Просвіта” приміщення. Це збурило прогресивну громадськість міста й викликало хвилю протестних акцій. Про це “Слово Просвіти” розповідало у статті “Гнані одеською владою просвіт'яни вийшли на мітинг” (число 42 за 2011 р.).

І ось тепер, схоже, здоровий глузд переміг. На черговій сесії облради депутати прийняли рішення про надання одеській “Просвіті” приміщення площею 54,3 м² у Палаці студентів, розташованому на Маразліївській, 34-а. Орендна плата — одна гривня на рік.

Сергій СЛОБОЖАНСЬКИЙ,
м. Одеса

Я поцікавився у голови правління обласної організації ВУТ “Просвіта” Олександра Степанченка, як він розцінює це рішення облради. “Вважаю, депутати усвідомили, що наша громадська організація представляє національно-культурні інтереси української громади Одещини і не рахуватися з цим не можна. Рішення про виділення нам пристойного приміщення і встановлення пільгової орендної плати, як для інших подібних осередків, було прийнято всупереч активній і галасливій протидії місцевих україноненавистницьких організацій. За це рішення проголосував 91 депутат зі 121, а проти — лише 7. Тож облрада фактично виправила власну помилку, коли під тиском українофобів з організацій “Дозор”, “Колокол” тощо відібрала у нас приміщення”.

Та й у скрутних умовах, за відсутності власної оселі просвіт'яни діяли активно і цілеспрямовано — відзначали національні свята, вшановували імена визначних діячів України, пропагували українську культуру й мову. Після переселення у нове приміщення ця діяльність значно посилиться. Найближчим часом відновлять роботу бібліотека новинки української літератури ім. Олега Ольжича, музей українського народного мистецтва “Спадщина”, арт-галерея “Українська світлиця”, історичний і літературний клуби, клуб українського кіно, творчий колектив “Молода Просвіта”, самодіяльний народний хор.

Переймаються просвіт'яни й долею унікального музею Тараса Шевченка “Одещина Тарасові”, якого позбавили приміщення водночас із “Просвітою”. Недопустимо, щоб багату збірку прижиттєвих видань творів Т. Шевченка, рукописів видатних українських письменників XIX—XX століть, рідкісних картин і скульптур відомих українських митців, яку зібрав колекціонер Тарас Максим'юк, залишалася закритою для широкого загалу. Зараз у коридорах влади обговорюють різні варіанти відкриття музею “Одещина Тарасові” в іншому приміщенні. На думку мистецтвознавців і краєзнавців, найдоцільніше облаштувати його в Одеському художньому музеї на вулиці Софіївській.

А шабаш одеських українофобів і після цієї їхньої поразки навряд чи припиниться. Надто багато сил і коштів уклали ляхьководи в “Дозор” та подібні до нього структури. Називаючи просвіт'ян “бандерівцями” і навіть “фашистами”, маріонетки з “Дозору” вже й саму емблему ВУТ “Прос-

Такою емблемою “Просвіти” українофоби страхають одеситів

віта” імені Тараса Шевченка зобразили перекресленою червоною смугою і намалювали її у вигляді заборонного дорожнього знака на тлі червоно-чорного прапора ОУН. Вони залякують російськомовних одеситів насильницькою українізацією, яку нібито ще 2009 року ініціював Павло Мовчан, його вони називають “главою всеукраїнського товариства націоналістів “Просвіта”. Його законопроект про статус державної мови, представлений Верховній Раді, трактує як спробу заборонити всім громадянам України послугуватися іншою мовою, окрім державної, в громадських місцях, у транспорті, на відпочинку, на роботі, а порушників карати штрафами.

Схоже, за потурання місцевої влади одеські сталіністи і російські неонацисти зовсім розперезалися. Їм дозволено проводити масові акції під прапорами Російської імперії. Ратуючи за “руський мір”, за відродження імперії, вони називають Україну Малоросією, а Одещину Новоросією. Ці облудні лжепросвіт'яни підтримують одіозного міністра освіти Дмитра Табачника, а його заступником хочуть бачити шевченкофоба Олеса Бузину. Свої екстремістські задуми вони відкрито пропагують у школах на так званих уроках патріотичного виховання, роздаючи там портрети найлютішого ката українського народу Катерини II.

Андрій Юсов, що очолював управління у справах сім'ї та молоді Одеської міськради, публічно назвав “Дозор” ксенофобською організацією, що розпалює міжнаціональну ворожнечу. Але тоді правоохоронні органи нічого не зробили, аби приборкати українофобів. А коли до влади в місті прийшла команда Олексія Костусева, “Дозору” було відкрито “зелену вулицю”. За останній час він дав стільки підстав для порушення проти нього судових справ, що зневажений ним “Просвіті” час би й поквитатися з цим кривдником. Це просвіт'янам слід зробити не заради самозахисту, а для захисту України від тих, хто зазіхає на її незалежність і територіальну цілісність.

— **Ірино Василівно, Ви — відома не лише на Луганщині, а й в усій Україні та за її межами постать, науковець, громадський і політичний діяч, патріотка України. Ви народилися й прожили все життя на Донбасі. Яким був Ваш шлях до української ідеї, до активної боротьби за утвердження національних ідеалів?**

— Мої дитинство і юність минули на Донбасі. Зростала в російськомовному середовищі, і навіть на українське відділення Луганського педінституту вступила, можна сказати, випадково. Закінчила інститут 1983 року, відтоді працювала у школах Луганська та Слов'янськ-Сербського району Луганської області. 1991-го мене запросили на роботу до педагогічного інституту тодішній декан філологічного факультету, людина зі щирою українською душею професор Зінаїда Сікорська.

Там, на кафедрі української філології Луганського педінституту (тепер — Національний університет імені Тараса Шевченка) відбувалося моє становлення як науковця і свідомої українки. У середині 1990-х років, збираючи під час навчання в аспірантурі емпіричний матеріал для кандидатської дисертації, обстежила 103 українські села на Луганщині. Саме тоді по-справжньому захопилася українською культурою та діалектною мовою, проінялася повагою до її носіїв, дізналася про те, що сільська Луганщина є українською.

2000 року захистила кандидатську дисертацію на тему “Весільна лексика українських східнослов'янських говірок (Луганська область)”. Під час збору матеріалу я захопилася й іншою темою — темою Голодомору. Навіть у 1990-х, коли про страту голодом у Центральній Україні 1933-го стало широко відомо, місцева посткомуністична влада та її наукові апологети нам твердили, що на Луганщині Голодомору не було. Тому розповіді очевидців мені надзвичайно запали в душу, і згодом я вирішила

ІРИНА МАГРИЦЬКА: «УКРАЇНСЬКА СПРАВА — МІЙ СВІДОМИЙ ВИБІР»

Колектив редакції “Слова Просвіти” щиро вітає свою постійну авторку, невтомну працівницю на просвіт'янській ниві, кавалера ордену Княгині Ольги V ступеня луганчанку Ірину Василівну Магрицьку з її першим серйозним ювілеєм. З роси й води Вам, шановна пані Ірино! До уваги читачів “СП” розмова з ювіляркою.

присвятити себе дослідженню історії штучного народодовбивства на крайньому сході України.

— **Як Ви проводили свої дослідження?**

— Збирати матеріал розпочала 2003 року, коли очолила обласну філію всеукраїнської Асоціації дослідників Голодомору. Спочатку доводилося їздити по селах разом із такими ж ентузіастами цієї справи самотужки — рейсовими автобусами, попутним транспортом. Улітку 2004 року штаб “Нашої України” відгукнувся на моє прохання й допоміг транспортом і відеокамерою. Після Помаранчевої революції проблемою Голодомору-геноциду трохи зацікавилися Луганська обласна держадміністрація (за керівництва нею Олексія Данилова й Олександра Антипова) і деякі бізнесові кола, зокрема колишній народний депутат України, підприємець Микола Гапочка. Проте ці приклади швидше виняток на загальному тлі байдужості до пам'яті про невинно убієнних предків, або й відвертій ворожості до тих, хто реальними свідченнями викриває злочини комунізму.

Незважаючи на шалену протидію, дослідження Голодомору на Луганщині мали вагомий результат: спершу вийшла підготовлена мною книга спогадів свідків “Врятована пам'ять”, а згодом з'явився документальний фільм “Заляття безпам'ятства”, який, по суті, ми підготували удвох із чоловіком — журналістом Олександром Крамаренком. Із цієї стрічки була майже детективна історія, адже “цербері” від влади намагалися її вихолостити, очистити від небажаних епізодів, коли на екрані з'являються таблички з назвами луганських вулиць, на яких увічнено винуватців Голодомору — Якіра та Косіора, коли наші свідки розповідають про те, що в сусідніх російських селах Голодомору не було, коли крупним планом показують публікації з луганських газет, що заперечують геноцидний характер Голодомору. З усього видно, що й сьогодні влада Донбасу не позбулася синдрому “совка”.

— **Але дослідженнями Голодомору не вичерпується Ваша громадська діяльність.**

— Проблему Голодомору як геноциду українського народу я розглядаю системно, в контексті не лише історії, а й сьогодення нашої держави. Нині в Україні при владі багато тих, хто за духом близький до

організаторів цього страшного злочину. Тому вони й намагалися спочатку заперечувати сам факт голоду в Україні 1933 року, потім — коли це вже стало неможливо — стверджували, що голод був через неврожай, тепер, визнаючи штучний характер Голодомору, щосили прагнуть довести, що, мовляв, “голодували всі радянські люди, тому Голодомору не був нищенням лише українців”.

Іншим яскравим прикладом брехні, до якої вдається “регіональна” місцева влада області, є возвеличування нашого бездарного земляка Климента Ворошилова, особливо активізоване у зв'язку з 130-річчям від дня його народження. Тому я вирішила написати й представити громадськості невелику, але вичерпну книжку — “Справжній Ворошилов”, базовану на історичних фактах і спогадах тих, хто знав його особисто.

Видання брошури мало для мене неприємні наслідки. До будинку, в якому мешкаю, стали навідуватися міліціанти, які запитували сусідів, чи не вживаю я алкоголь, наркотики тощо. Переконала, це була цілеспрямована кампанія із залякування, намагання звести мене з правдивого шляху.

Але я й надалі розвінчуватиму антиукраїнські міфи луганської проросійської влади, спрямовані на консервацію совкової свідомості моїх земляків.

— **Пані Ірино, Ви працюєте не лише на громадській, а й на політичній ниві.**

— Я беру участь у діяльності опозиційних сил, зокрема “Комітету опору диктатурі”. Наполягаю на проведенні спільних із ним національно орієнтованих заходів, як-от: протест проти візиту Кіріла до Луганська, збір підписів проти встановлення у сквері Пам'яті пам'ятника Катерині II, гідне вшанування пам'яті жертв Голодомору тощо.

Хоч як прикро, а сьогодні, на 21-му році нашої незалежності, зберігають свою актуальність слова Лесі Українки: “Сутужна, сину мій, вкраїнська справа...” І все ж ця справа — мій свідомий вибір. Я член “Просвіти” та Наукового товариства імені Шевченка, кандидат на членство у ВО “Свобода”. Намагаюся використовувати всі сили, знання та здібності на благо своєї Батьківщини.

Спілкувався
Юрій КИСЕЛЬОВ

ЗАПОРІЗЬКІ КОЗАКИ ДІЮТЬ

українок влаштували фестиваль “Віншуємо слово” ім. Народної артистки України Тетяни Мірошниченко. Окрім того, проведено традиційні заходи до дня народження Т. Г. Шевченка; урочистості, присвячені дню народження гетьмана Івана Мазепи; перший обласний фестиваль дитячого хорового мистецтва “Співочий Степ” у с. Скельки; тижневий вишкільно-мандрівний табір для дітей та молоді “На Дніпрових порогах”; Всеукраїнську науково-практичну та громадсько-політичну конференцію: Суспільство і мова: соціокультурні виміри; фотовиставку активістів-просвіт'ян С. Сисоева, Р. Малькової, Г. Єгорова та ін. Просвіт'яни взяли участь у першому марші націоналістів на честь Дмитра Донцова у Мелітополі та презентації його праці “Дух Росії”. Презен-

тували альманах “Дніпрові пороги” клубу “Літературні вечорниці”. Із благодійними концертами для збору коштів на встановлення пам'ятника Т. Шевченку в Запоріжжі народний хор “Просвіти” “Запорозькі козаки” відвідав Тернопільську та Львівську області. Неодноразово заходи відвідував мер міста Олександр Сін.

Грамотами та подяками були відзначені просвіт'яни-активісти та симпатіки.

Після доповіді та нагородження відбувся святковий концерт за участю народного хору “Запорозькі козаки” та студентського новоствореного хору “Дніпро”.

Прес-центр Запорізького облоб'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка

СВІТЛО МИХАЙЛИНИ КОЦЮБИНСЬКОЇ

Михайлина Коцюбинська. Грудень 2008 р.

Володимир ВОЗНЮК,
м. Чернівці

Рік тому завершилася земна дорога Михайлини Коцюбинської. Прямувала вона до зір не те що крізь терни, а крізь тернові хащі. Тепер вона серед зірок. Але на землі залишилися у своїх неординарних книжках, сотнях наукових праць, публікацій. До них звертатимуться, доки людство потребуватиме мудрого, правдивого Слова. Залишилися доброю, щирою, безкомпромісною у пам'яті рідних, друзів, знайомих.

Ця сумна звістка повернула мене в далеке літо 1968 року. Я першокурсник факультету української філології Чернівецького державного університету. Ейфорія сільського хлопця від вступу до вищого навчального закладу не полишала мене. Навіть коли проходив щодня через браму колишньої резиденції буковинських митрополитів.

Про найперші розчарування вже писав у своїй книжці “Між мовчанням і словом” (“Книги ХХІ”. — Чернівці, 2010). Зокрема про те, як мене намагалися завербувати в стукачі, як вразили слова офіцера-вербувальника: “Ти син священика, але, незважаючи на соціальне походження, здобуваєш вищу освіту, твоя сестра навчається в медінституті, ми ж знаємо”. Після розмови з представником відповідних органів зорієнтуватися мені допоміг викладач університету, нині покійний Анатолій Миколайович Добрянський (його іменем тепер названо одну з вулиць Чернівців). “Не дивуйся. Не ти перший, вони в кожній групі мають свої “вуха”, — сказав він. — Нічого не підписуй”. Розставити крапки над “і” в медінституті допомгла донька настоятеля тодішнього кафедрального собору отця Георгія (Юрія) Бучинського Галина, викладач музики в Чернівецькому педучилищі. Через впливових знайомих вона домовилася, що ректор ВНЗ прийме мою сестру і справу владнають. Усе відбулося за підготуванням сценарієм.

Невеличка, але завжди світла доброзичливістю квартира Бучинських для мене, жовторотого студента, стала своєрідним домашнім прихистком. Отець Георгій та його дружина опікувалися мною, наче сином. А завдяки їхній доньці Галині я познайомився у тій оселі з багатьма непересічними людьми. І серед них — із незабутньою Михайлиною Коцюбинською — племінницею Михайла Коцюбинського (донькою його рідного брата Хомі), однією з тих українських інтелігентів, хто наважився відверто виступити проти компартійної репресивної політики. Її не тільки виключили з лав тієї партії, а й позбавили улюбленої роботи в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР. Була там і Елеонора Соловей, тепер відомий критик і літературознавець, провідний науковий співробітник відділу компаративіс-

тики Інституту літератури НАН України, а тоді, наприкінці 1960-х, поміж буковинських філологів і журналістів одна з найяскравіших постатей.

Михайлина Коцюбинська, одержавши розрахунок в інституті та пристойні гонорари за публікації у журналах “Всесвіт”, “Дніпро”, “Жовтень”, приїхала з маленькою донечкою Танею до Чернівців, щоб податися в Карпати. Про це, до речі, Михайлина Хомівна згодом напише так: “Отже, можна було дозволити собі відпочинок, і ми з дочкою поїхали в Чернівці до моєї товаришки по Клубу творчої молоді Галини Бучинської, щоб звідти вибратися в гори. В Чернівцях до нас приєдналася моя молода колега Еля Соловей. То була нетривала, але дуже гарна сентиментальна подорож. Галинин батько був священиком, і під час мандрівки ми зупинилися у знайомих священицьких родин — Розтоки, Киселиця, невеличке село поблизу Федьковичевої Путилі. < ... > До речі, через багато років, уже в незалежній Україні, один історик розповів мені, що, працюючи у спеціальних архівах, несподівано натрапив на щось подібне до “оперативного звіту” певних органів про цей мій невинний вояж. Виявляється, фіксувалося все: до кого я їздила, з ким спілкувалася, в кого зупинялася, а то й про що розмовляли... Добре, що я ні про що не здогадувалася і почувала себе абсолютно вільною. А загалом — промовисте свідчення атмосфери тотального стеження за людиною — атмосфери, в якій доводилося жити”.

Окремі киселицькі враження цих гостей глибоко закарбувалися в моїй пам'яті. Тато з мамою, доки не зустрілися з приїжджими, почувалися дещо стривоженими: як поводитися з племінницею видатного письменника? Як приймати міських мешканців у нашій маленькій хатинці? Але і тривоги, і скутість щезли у перші хвилини спілкування. З'ясувалося, що моя мама Марія старша від пані Михайлини лише на півтора року, вони виявилися схожими своєю вродженою безпосередністю. А якій жінці не сподобається, коли хвалять її страви? Сестра Валентина досі згадує, як Михайлині Хомівні припали до смаку мамині замариновані цілими, “по-гуцульськи”, білі гриби, а Елеонора Степанівна зовсім недавно оповідала, що досі пам'ятає киселицькі вареники з сиром.

Коли у “Книзі Споминів” Михайлина Коцюбинська писала “доброзичливі, й мовби виїняті з буденщини люди...”, то, мабуть, ішлося і про моїх батьків, і про інших односельців. Хоч би й про того “киселицького дзвонаря” — гуцула з дідів-прадідів Якова Бордузяка. Він був немов сам дух незабутих предків: цілий рік ходив тільки у постолі. На вишиванку, навіть улітку, наки-

дав кептар, голову покривав кресанею, курив люльку, в яку, крім тютюну, набивав якогось зілля, — від однієї затяжки у мене (але не в нього) паморочилося в голові. У сімдесятирічному віці по-хлопчакому підтягувався на перекладні. Був унікальним оповідачем.

У Киселицях природно звучали розмірковування про особливості гуцульського побуту, обрядів, звичаїв, про повість Михайла Коцюбинського “Тіні забутих предків” та однойменний кінофільм. Тоді довідався і про київські події 1965 року, описані згодом Михайлиною Коцюбинською у щойно згаданій її книзі: “У вересні відбулася відома акція в кінотеатрі “Україна”, коли на прем'єрі фільму “Тіні забутих предків” Іван Дзюба повідомив присутнім про арешти серед української інтелігенції і за закликм Чорновола, підтриманим Стусом, на знак протесту встало чимало людей, серед них і я”. Це, як відомо, започаткувало її “ходіння по муках”.

Багато чого стерлося з пам'яті, але досі зберіг у спогадах тодішні розмови про чехословацькі події. Я зі своїми студентськими друзями Ласло Орто та Романом-Богданом Хаварівським тоді наполегливо і щиро вчив чеську мову, вишукував будь-яку інформацію про Празьку весну, а киянка Михайлина Коцюбинська знала набагато більше, ніж доходило до провінції, адже мала друзів у Чехословаччині.

Зв'язки з Михайлиною Коцюбинською не обірвалися. Влітку 1968-го я провідував її на київській квартирі, що була на колишній вулиці Леніна, 84. Зустрічала привітно. Не нарікала на життя, хоча велося їй нелегко. Працювала у видавництві “Вища школа”, над рукописами, за примітивні, трудилася і вдома.

Тепер зринають у пам'яті і вересневі дні 1994 року. Сприяє цьому вже фотографія, що зберігається у моему власному архіві. Нагадує, що на базі Чернігівського літературно-меморіального музею Михайла Коцюбинського відбувся семінар директорів літературних музеїв України. Його проведення організували так, аби була можливість побувати в Сосниці, де народився Олександр Довженко, взяти участь у святкуванні 100-річчя від дня народження видатного митця, а незабаром у Чернігові стати учасниками іншого святкування — 130-річчя від дня народження Михайла Коцюбинського.

Директор Музею М. Коцюбинського Юлій Романович Коцюбинський, онук письменника, влаштував екскурсії й іншими визначними місцями Чернігівщини: Седнів, Качанівка, Ніжин... Разом з музейниками подорожувало чимало письменників, літературознавців, культурологів, художників. Була з нами і Михайлина Коцюбинська. Найчастіше в товаристві Нілі Підпалої, очільниці Музею Максима Рильського у Києві. Спілкувався з нею і я. Тоді ж почув про те, що в спецархівах знайшли матеріали про її перебування в Чернівцях і Киселицях.

Нас під час поїздки Чернігівщиною щедро частували. У Сосниці, коли святкували ювілей Довженка, навіть у центрі міста стояли столи з напоями та закусками. Хмільне довело до смішного: після привітання з нагоди свята тодішнього спікера Олександра Мороза нам видали, що привезений ним вінок збираються покласти до пам'ятника Леніну. От ми і втнули: “Ой мороз, мороз, не морозь меня...” Не пригадаю, чи Михайлина Хомівна була серед нас, співаків, але за якийсь час зауважила: “Володю, ви і курите дуже багато, і від чарки не відмовляєтесь...”

Торік, у той сумний день, у телефонній розмові зі мною Елеонора Соловей сказала: “Михайлина Коцюбинська відійшла у вічність 7 січня, на Різдво, а поминальний 40-й день припадає на 15 лютого, на Стрітення. Чула, що у такі дні на небеса потрапляють праведники”.

ВИДАТНИЙ ПРОСВІТЯНИН МИХАЙЛО КОМАРОВ

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ,
м. Ірпінь Київської обл.

Нещодавно в Дніпропетровську вийшла друком монографія Ганни Швидько “Михайло Комаров і Катеринославщина”.

Михайло Комаров — видатний діяч культури України другої половини XIX—початку XX століття. Він народився в слободі Дмитрівка Павлоградського повіту (нині село Дмитрівка Петропавлівського району Дніпропетровської області).

Ганна Швидько так характеризує героя свого дослідження: “Юрист за освітою і професією, що давала йому заробіток... він був зачинателем української бібліографії, що визнається як незаперечний факт, літературним критиком, до якого зверталися по пораду люди, для яких літературна творчість була основною, лексикографом, під керівництвом якого було підготовлено чотиритомний російсько-український словник, перекладачем, з-під чийого пера вийшла низка перекладів із російської мови історичних і художніх творів, видавцем, завдяки якому світ побачили рукописи багатьох авторів, просвітником, бо писав і видавав дешеві книжечки для народу з метою поширення природничих та історичних знань, громадським діячем, що чверть століття стояв на чолі Одеської громади. Важко знайти подібний приклад того, що до “Української літературної енциклопедії” (ще радянської доби) включено статті про самого М. Ф. Комарова, його брата і чотирьох дітей, кожен із яких — особистість, гідна окремої уваги. Щира дружба зв'язувала М. Комарова і його родину з родинною Лесею Українкою. Він спілкувався з І. Франком, М. Коцюбинським, Б. Грінченком, М. Лисенком та іншими видатними і менш видатними культурними діячами... Своєю діяльністю М. Ф. Комаров еднав два потоки літератури і журналістики, роз'єднані державним кордоном. Саме завдяки йому твори українських письменників Наддніпрянщини і Слобожанщини друкувалися у галицьких виданнях, а твори і видання західноукраїнських авторів знаходили читача по цей бік кордону... М. Ф. Комаров залишив по собі не лише велику творчу спадщину, яка ще чекає своїх дослідників, а й велику бібліотеку та архів, створивши таким чином потужну базу для українознавчих занять в Одесі (і не тільки)”.

Михайло Комаров виїхав із Катеринославщини замолоду, але ніколи не забував рідний край, знав його історію і спілкувався з земляками, відомими діячами Катеринослава — Д. І. Яворницьким, А. С. Синавським, В. П. Гегело, художником В. О. Корнієнком тощо.

Чимало сторінок книги присвячено діяльності “Просвіти”. Михайло Комаров був почесним членом галицької “Просвіти”. В Одесі влада спочатку не хотіла реєструвати “Просвіту”, але була налякана багатотисячними мітингами під українськими гаслами. 25 листопада 1905 року “Просвіту” було зареєстровано. Почесним головою обрали Михайла Комарова. Розділ “На просвітнянській хвилі” розповідає про катеринославську “Просвіту”.

Монографія Ганни Швидько “Михайло Комаров і Катеринославщина” адресована учням, студентам, краєзнавцям, науковцям, усім, хто цікавиться історією та культурою рідного краю.

У третьому ряду знизу третя зліва — Михайлина Коцюбинська поміж Вірою Комзюк та Неонілою Підпалою. Крайній у третьому ряду справа — Юлій Романович Коцюбинський. Володимир Вознюк — перший ряд у центрі, поруч з художником Анатолієм Гайдамакою. Чернігівщина, вересень 1994 року

Галина ОСТРОВСЬКА,
член НСЖУ, м. Одеса

Закінчення.

Початок у ч. 48, 49 за 2011 р.

Відмінність і висунула на кін культурного життя міста потребу в російсько-українських словниках. Першим відгукнувся на неї Ф. Піскунов, видавши 1873 року “Словницю української (або Югової-Руської) мови”. Вдалим цей посібник назвати важко. Б. Грінченко, укладаючи “Словарь української мови”, визнав за краще твором Ф. Піскунова не користуватися.

Зате високо оцінив Російсько-український словник Уманця і А. Спілки, що виходив із 1893-го до 1898 року у Львові, складався з чотирьох томів. Перевідався 1923 року в Берліні та 1925-го в Харкові (ДВУ). Ліг в основу Російсько-українського словника (укладачі С. Іваницький і Ф. Шумлянський), що вийшов 1918 року “в час боротьби за Українську державу, в якій, згідно з європейською традицією державотворення, мова титульної нації мала стати головним чинником національної консолідації”¹.

Уманець — псевдонім М. Ф. Комарова, який 1907 року був головою “Просвіти” в Одесі й підготував до одного з її історичних засідань реферат “Козацтво перед Хмельниччиною”, що набув особливого розголосу в місті; він — упорядник Збірки малоруських приказок, прислів’їв, примовок, загадок і замовлянь (1890 р.), на решті, М. Ф. Комаров — добрий приятель родини Косачів, у якого гостювала Леся Українка, коли приїздила в Одесу на лікування.

Спілка — гуртовий псевдонім кількох одеських і неодеських співавторів М. Ф. Комарова (до цього гурту належали Є. Чикаленко, Олена Пчілка та інші).

А що таке А? Це — псевдонім самої Одеси (“Адес” — так називали наше місто чужаки. Або навіть “Гадес”, якщо вони були родом із Південного Поділля, де до початкових голосних часто додається “г”: Гумань (Умань), гочі (очі), баба Гадка [від Ада]). Одеса такої вимови, на відміну від описаного вище а замість я після р, не засвоїла.

Ще кілька слів про періодику в Одесі. Літопис її — вже української, регулярної — починається, по суті, аж після повалення самодержавства з тижневика “Українське слово”, що його заснував Іван Липа в березні 1917 р. Двадцять випусків (останній вийшов у жовтні) на 16-ти сторінках фіксували потяг трудящих до кардинального оновлення політичного, економічного, культурного життя, знайомили читачів із нарисами Юрія Липи, публіцистикою С. П. Шелухіна і М. Є. Слабченка, з культурологічними оглядами В. С. Василька, який згодом став режисером театру, що сьогодні носить його ім’я.

Наступного, 1918 року, почала виходити щоденна українська газета “Вільне життя”. Провадив її, обстоюючи ідею *непідлеглості української держави*, відомий просвітянин М. Є. Слабченко (31.III—10.IX 1918 р. 128 чисел). Такого напрямку дотримувалися й “Нові шляхи” (24.III—23.IV 1919 р. 23 числа). Обидві за радянських часів потрапили до найглухіших закамарків “спецхрану”, як і “Боротьба” — орган губкому Української партії соці-

лістів-революціонерів (комуністів), що виходила з I.V до 16.VIII 1919 р. (89 чисел) і друкувала вірші раннього П. Тичини, твори В. Чумака, Г. Косинки, Д. Загула, В. Кобилянського, М. Жука.

Підсумовуючи сказане, без перебільшення можна твердити, що в період національного відродження, який настав після громадянської війни (його називали українізацією), Одеса ввійшла у всеозброєнні й спокійно. У *всеозброєнні*, бо мала кілька солідних словників, за допомогою яких могла подолати наслідки шкільної освіти (яка була тільки російською), та спиралася на масив української літературної класики, кращі зразки якої сягали вершин світового письменства; *спокійно*, бо те, що найдужче ненавиділо все українське в Одесі та всіяко нищило його, втекло з неї разом з іншими уламками імперії, а те, що залишалося, — принишло і подекуди навіть почало перефарбовуватися.

Тому потомки перших будівників і трударів нашого міста, діставши змогу повернутися, сказати б, до самих себе, заходилися передусім “приладнувати” свою мову, якої тепер уже ніхто не забороняв, до вимог часу і прогресу. Першим об’єктом такого “приладнування” став одеський трамвай. Цей вид міського транспорту свого часу використовували не лише для перевезення пасажирів. Чимало бігало по рейках і спеціальних платформ, що доправляли вантажі в різні кінці міста. Наприклад, ящики з вином від заводів на Пролетарському (тепер Французькому) бульварі до станції Одеса-Товарна; зерно від хлібних гамазей до порту. Сьогодні такі платформи дуже рідко, та все ж іноді вигуляють на трамвайних коліях. Одесити — давні, корінні, хоч тепер уже й “рускоязычные”, називають їх вантажними. І це відрізняє їх від одеситів некорінних.

А коли без жартів, то Одеса в справі українізації аж ніяк не пасла задніх. Саме тут у цю пору побачила світ низка термінологічних словників, яких потребували економіка, культура, наука, шкільництво, — зрештою, все, що вижило в добу воєнного комунізму і тепер працювало, вчилося і прагнуло рости і розвиватися. Понадто, Ленін пообіцяв, що в Країні Рад “Не буде жодного привілею ні для одної нації, ні для однієї мови”².

Які саме термінологічні словники створено в Одесі? Російсько-український словник з додатками канцелярського словника; Короткий російсько-український словник. Фізика; Російсько-український словничок математичної термінології та фразеології. Алгебра; Українська мова в бухгалтерії та статистиці; Українсько-російський словник газетної мови; Словник бібліотечної термінології...

Докладніше про ці видання розповість книжка Віктора Кубайчука “Хронологія мовних подій в Україні: Зовнішня історія української мови” — К.: “К.У.С.” 2004. А тут — кілька слів про Медичний російсько-український словник, що вийшов 1928 року (автор — доктор В. Ф. Кисельов) і не втратив актуальності досі. То-

му й потрапив до серії фототипічних перевидань, які започаткував Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Перевидання це вийшло друком у Києві 2008 року. Може стати в пригоді багатьом, хто дбає про “становлення термінологічної системи української мови, її очищення від русизмів, штамів, нехарактерних для її природи форм та зворотів”³.

Піку своєї популярності в Одесі досягла в добу українізації Держдрама — музично-драматичний український театр. Маємо цікаве свідчення цього. На одному з “найбагатолюдніших” підприємств Одеси — джутовій фабриці виникло змагання, призом у якому були квитки до українського театру. “Здав зміну з найвищим виробітком — можеш придбати два квитки”. (Адміністрація фабрики одержувала їх за шефськими зв’язками безпосередньо з каси театру; попит на них у місті набагато перевищував пропозицію).

На 1925 рік театр уже сформував стабільну трупу, яка вписала немало яскравих сторінок в історію українського мистецтва. Це — Г. Юра, Н. Ужвій, П. Няtko, Ю. Шумський і улюблениця одеситів Лідія Мацієвська, яка, на відміну од багатьох своїх одноплемінців-євреїв, працювала так на культуру того народу, серед якого зросла.

У своєму репертуарі театр мав не тільки твори класиків, а й сучасних авторів, зокрема Івана Микитенка й Миколи Куліша. Саме з п’єси Куліша пішла гуляти містом фраза, що висміювала “єдинонеілізмів”, — “приличнее быть изнасилованной, чем украинизированной!” Живе вона й досі, тільки сміху в ній поменшало — вчувається ніби мрія одеських “рускоязычных” (“русько-языкатих”, каже Ліна Костенко) дам.

Славився театр своїми головами. На його “Запорожця за Дунаєм” ішли охочіше, ніж до оперного, бо тут до голосів додавалася ще й висока акторська майстерність.

Між рядками. Чи не після одвідин Одеси В. Маяковський написав про Україну:

ее мова
величава и проста,
“Чуеш, сурми заграли, час
розплати настав...”?

Оця величавість і простота проти штучності й незрозумілості церковнослов’янщини, либонь, і спонукали багатьох православних одеситів вимагати, щоб і з церковних амвонів лунало слово українське. Бо ж, казали, на те і сповнилися апостоли “Духом святым і почали говорити іншими мовами”⁴, щоб донести Слово Боже до всіх народів Землі і щоб кожен народ міг звертатися до Бога своєю мовою.

У руслі руху за автокефалію, що розпочався в Україні після повалення самодержавства, вже на кінець 1920 року кілька церковних громад Одеси заявили про бажання правити Службу Бо-

жу рідною українською мовою, їм передали кілька храмів. Найзначнішим із них був Покровський собор, що став кафедрою єпископа Одеського УАПЦ Юрія Жевченка (тепер на тому місці школа № 119).

Та недовгий вік судився автокефальній церкві в Одесі — лиш до середини 20-х років, коли антирелігійна боротьба в СРСР сягнула апогею, і тисячі Домів Божих полягли руїнами. Проте найлютіших репресій зазнала УАПЦ. 1930 року її храми порозбивали на друзки по всій республіці, а єпископів, священників і парафіян винищили фізично. Просити в Бога милості для України не стало кому...

Між рядками. Болгарія була під чужою владою не 350 років, як Україна, а цілих 500, але зберегла свою мову і (головне!) релігію, тож тепер ніхто не поривається будувати на її теренах *не її світ*...

Процес українізації тим часом тривав, зокрема, в галузі освіти. Але почався він, можна сказати, не за радянської влади. Ще за часів гетьмана Скоропадського (1918 р.), коли щойно створену Академію наук України очолив науковець зі світовим ім’ям В. В. Вернадський, уряд зрозумів: Одеса — головний порт держави, значний промисловий і сільськогосподарський центр. Їй не можна без національних кадрів! Тож і виникли інститути політехнічний, сільськогосподарський, борошномельний (тепер Академія харчових технологій).

А першим кроком більшовиків, коли вони прийшли до влади, стала ліквідація університету в Одесі (Ленін не любив навчальних закладів такого типу, вважав їх буржуазними). Протягом 1921—1922 рр. на базі його факультетів постали ІНО (інститут народної освіти), інститути медичний і народного господарства.

Не менш рішуче (і це робить їм честь) більшовики перевели всі сільські школи на навчання українською мовою, готуючись 1925 року зробити початкову освіту обов’язковою. Для дорослих працювали сотні гуртків лікнепу (ліквідації неписьменності) теж українською мовою.

За постановою Раднаркому УСРР (1926 р.), державні службовці мали цілком перейти на українську мову в роботі або піти з посад. На початок 1927 р. 30 секретарів райвиконкомів Одеської області закінчили курси української мови. На цей час в області

було українізовано всі сільськогосподарські школи, а в самій Одесі — 2 сільськогосподарські технікуми і торговельно-промислову школу. До списку українських у місті додалося 3 новозбудовані школи.

На 1932 рік в Одесі та області діяли 534 школи з викладанням національними мовами, тобто 20 % від усіх шкіл, що цілком відповідало національному складові регіону⁵.

Найбільше серед них було шкіл німецьких і єврейських. *Німецьких*, бо цілий Спартаківський район (тепер його територія — частина району Овідіопольського) це села, де жили німецькі колоністи, яких закликала сюди ще Катерина II; *єврейських*, бо, як писав Ісаак Бабель, *половину населення (в Одесі — Г. О.) составляли евреи*. Щодо половини, то лишмо це на совісті письменника (перевірити не піддається), а що в описувані роки в Одесі був ще й єврейський театр, то це точно. Працював, щоправда, недовго — не довше, ніж єврейські школи, бо, знов-таки, як сказав Бабель, “евреи — это народ, который несколько протих вещей очень хорошо затвердил”.

Авжеж! Євреї першими склали ціну більшовицьким обіцянкам про рівність мов і почали віддавати дітей до російських шкіл. Вони першими змиркували, що вища освіта в СРСР була і буде російською, тож дітям ліпше готуватися до неї саме у російських школах. А звідки вони довідалися про зміну курсу? Ходили чутки. Зокрема про конференцію КП(б)У 12—16 травня 1924 р., де лунали голоси, мовляв, може, не слід українізувати національні меншини та міський пролетаріат? Подейкували також про лист Сталіна до Кагановича, тодішнього очільника більшовиків України (1926 р.), з якого висновувалася думка: українізація триватиме доти, доки партія не виявить її активістів, щоб уже остаточно ліквідувати загрозу українського буржуазного націоналізму на мовному фронті.

Між рядками. Не всі євреї Одеси були аж такими мудрими. Траплялись і ті, що до справи українізації поставилися дуже відповідально. Свідчення цього: найграмотнішими друкарками “Чорноморської комуні” (газета в Одесі була одна, а не кілька, як колись, і — українська з 1917 року!) показали себе єврейки; найкращими коректорами теж були євреї — поки цієї посади (по багатьох роках ув’язнення) не обійняв С. Караванський (згодом мусив виїхати до Америки, бо — “не треба нам таких розумних”); репутацію вправного перекладача й літературного редактора мала Софа Гітлер (змінила прізвище на Златіє), поки до Одеси з Києва не прибув С. П. Ковганюк (щодо нього по редакції гуляв жарт: “Стук-грюк, аби з рук — допоможе Ковганюк”).

А що з мудримися євреями Одеси? Вони як у воду дивилися: інтелігенцію, що надто переймалася ідеями українізації та української літератури, більшовики перестріляли або по тюрмах і

таборах порозкидали; до церкви, що запрагла українського Слова, поставились утричі лютіше, ніж до звичайної православної; народ виморили голодом. Тут можна лише додати:

1933 рік. Відновлено університет. Сьогодні він національний, але ніхто не може сказати, про яку саме національність ідеться. Мова викладання — російська.

1938-й. Наказ Раднаркому про обов’язкове вивчення російської мови (з 3-го класу, згодом стало з 2-го) в усіх неросійських школах.

1939-й. В Одесі почала виходити ще одна газета (вже російська!) — “Большевистское знамя” (згодом “Знамя коммунизма”, сьогодні “Юг”).

Були й інші заходи, що показали, хто є спадкоємцем царської імперії. Щоправда, більшовицька імперія української мови як такої вже не заперечувала. Навпаки, навіть підтримувала, але тільки для того, щоб зруйнувати її “іздедини”, тобто живописом запхати в рамки російщини. Розуміла: чия мова — того й держава.

Та українського духу в Одесі це ще не вбило. Лев Славін, що, як і інші одеські євреї, працював на російську культуру, але, на відміну од інших, поваги до народу, на землі якого зріс, не втратив, писав: “На Одессе при всей национальной пестроте ее лежит явственный украинский отпечаток. В крестьянском хлопце, капитане дальнего плавания, в университетском профессоре вдруг проглядывал сохранившийся во всей чистоте тип запорожца из казацкой сечевой вольницы — весь этот сплав удали, юмора, силы, поэзии”.

Український дух з Одеси вибила війна. Багато носіїв цього духу — потомків перших поселенців та будівників міста не повернулося з фронтів, багато полягло в славнозвісній обороні, чимало розпорозшилося на дорогах евакуації. Зате майже щодень ставало більше нових одеситів: прибували демобілізовані одразу по війні старші (віком і чином — од майора до генерала) офіцери, яким за спеціальним наказом Сталіна дозволяли не повертатися на свою малу батьківщину, а селитися, де завгодно, на просторах великої. (Крім Москви, якщо не йшлося про москвича.) Під забудову їм виділяли землю, на будівництво — державну позику. Тому недовзі всі вільні кляпті на Великому Фонтані й Дачі Ковалевського, навіть по ярках і перярках, позаростали будинками, городами, садками, задзвеніли дитячими голосами.

— Отечествонный, отечественный — чукакала знайома полковника свого третього хлопчика...

Згодом пункт про землю й позику з наказу випав — нових своїх громадян Одеса зобов’язана була селити по квартирах. З’явилася прикмета: у більшості “сталінських” будинків більшість мешканців — полковники у відставці.

Отже, тричі мав рацію Ісаак Бабель, коли свого часу пророкував: “На Руси — гнило и извилисто... Живут там холодно, дикости много. И думается мне: потянут-ся русские люди на юг, к морю и солнцу”.

Потяглися! Ще й як! Хмарою посунули.

Ні, росіяни в Одесі не стало більше, ніж українців, але росіяни

(вчорашні командири!) були набагато впевненіші, на все довкола дивилися так, ніби воно належить їм персонально, а місцевий люд має за це ще й дякувати. Аякже!

Вони ж освободители, а місцевий люд — “чем занимались на оккупированной фашистами территории!”

Радянська влада в Україні заохочувала таку тональність. 1946 року підпорядкувала мало не всі вищі навчальні заклади УРСР Міністерству освіти СРСР, і вони автоматично перейшли на *общепонятный* (скажемо про це так, як воно є: окупаційний) *язык* викладання. Здавалося б, цього досить, щоб додати обертів маховикові русифікації, бо батьки — не вороги своїм дітям, і повели їх до російських шкіл: легше, мовляв, буде їм у ВНЗ чи середній спеціальній школі. Але ні, були ще й арешти і навіть розстріли за “український буржуазний націоналізм”. Це — щодо українців. А євреїв звинувачували в “безродном космополитизме”, тільки до розстрілів не дійшло: ініціатор (Сталін) на їхнє щастя помер. Та це — тема не наша. Наша — ось вона: якщо перед війною кожна третя (чи кожна четверта?) школа в Одесі була українська (точніших даних в Управлінні освіти роздобути не пощастило), то на середину минулого століття *звичайних* українських шкіл у нашому місті не лишилося жодної — були тільки *німецька*, кілька *англійських*, *французька* чи, може, *іспанська*. А поза тим, *українська мова* в російських школах стала *необов’язковою*.

Проте суть, як кажуть в Одесі, не здесь. Суть у тім, що змінилася в Одесі мовна ситуація, відтак змінилася й політична.

Погляньмо на етапи цих змін.

1. В одеській мові: а) Якщо до війни на вулицях нашого міста ще можна було почути фрази, скомпоновані на ґрунті ідишу (*мі віделі вас гулять; встреті! вашего папу ідті на работу*), то по війні їх не стало — носії ідишу, старі євреї, помирали; б) якщо до війни переважна більшість єврейського населення Одеси щиро вважала, що говорить російською мовою, хоч насправді говорила українською, що, власне, й стало основою одеської мови (див. початок статті), то на середину ХХ століття запанувала в нашому місті винесена з парторганізації у школи та ВНЗ мова російська — *одеська* лишилася тільки для жартів (наприклад, відоме гасло описуваних часів “Куба — да! Янки — нет!” в редакції “Комсомольської іскри” вимовляли *Куба-таки да! Янки-таки нет!*); в) якщо в одеській мові до війни практично не було матюків (це засвідчує і В. Смирнов), то по війні цією (суто російською і керівною) стихією затопило наше культурне і по-українському чемне (без мата!) місто.

2. У мовах, з яких складається *одеська*: а) російського елементу дуже побільшало, бо вже й у “хрущовських” будинках Південно-Західного масиву та “висотках” Таїровського відсоток мешканців, які мали прямих родичів у Росії, був дуже значним. І рік у рік зростав природним шляхом (діти, внуки, правнуки) і механічним (наказ Сталіна про надання житла відставникам там, де їм сподобається, а “подобалося” чомусь найчастіше в Одесі та на півдні Криму, не втрачав чинності аж до настання Незалежності); б) цей російський (з командирськими інтонаціями!) елемент дуже

тиснув на український складник одеської мови — так тиснув, що багато одеських українців, хоч як прикро це визнавати (за державу серце болить!), подалися в “русскоязычные”.

І тут починається політика. В одеських трамваях сьогодні можна почути чимало балачок про те, що і влада не така, і голосували не за тих. Але якби завтра хтось висунув свою кандидатуру на посаду президента і при цьому пообіцяв, що російська мова стане як не державною, то хоч другою офіційною, він би знову на виборах переміг. Хай би це навіть був сам чорт із рогами! І не тому, що росіяни разом із російськомовними в Одесі більше, ніж українців. Ні, їх не більше. Але з ними блокуються євреї, — ті, що ще не виїхали на свою історичну батьківщину. Блокуються так тісно, що навіть кілька з них входило до гуртів, які домагалися відновлення пам’ятника Катерині II та викреслювали рядки зі “Старої Одеси” про українську мову. (Автор цієї статті з кількома такими субчиками знайома і свого часу мала їх за людей. Каюся!) На боці росіяни виступають також комуністи — однією зграєю з православними Московського патріархату. (А що? Чудовий симбіоз: атеїсти з християнами. Цікаво тільки, яка зі сторін тут дуже грішить проти власних постулатів?)

Тому маємо те, що маємо. Святуємо “День русской словесности” в день народження Пушкіна, проводимо конгрес російськомовної преси в Одесі — чи не з тої радості, що позбавили засобів до існування останню українську газету в місті — “Чорноморські новини”, яка має читачів і в області?

Чи є спосіб зарадити лихові? На погляд автора цих рядків, є. І то дуже простий: дотримуватися *всім і всім* статей Основного Закону, що його *самі* ж таки і для *самих себе* встановили. Особливо статті 10-ї — про державну мову. **Всі державні освітні заклади, працівникам яких платять із державного бюджету, повинні послугувувати державною мовою в системі безплатної державної освіти.** Хто хоче іншого, хай платить викладачам із власної кишені, а не з кишень платників податків! Так у Росії, так має бути і в нас.

Один зі сподіваних результатів: розсудливі євреї почнуть блокуватися з українцями, і саме ця більшість посадить у крісло мера не того, хто дбає тільки про те, щоб на його робочому столі не було українських паперів, а того, хто дбатиме про місто і вигоди його мешканців.

Двомовність? Киньте, панове! Ця штука задорога навіть для найбагатших міст, адже кожен задрипаний папірець доведеться оплачувати двічі: тому, хто komponує, і тому, хто тлумачить іншою мовою...

Кому потрібен такий гамбарис? Тільки тим, хто дуже любить Одесу, її землю та море, але — без українців.

¹ С. Іваницький, Ф. Шумлянський. Російсько-український словник. К.: Обереги, 2005// Передмова Л. Масенко, с. 7.
² Ленін В.І. Повне зібрання творів, т. 23. — С. 145.

³ Кисельов В.Ф. Медичний російсько-український словник. Відтворення видання 1928 року. К.: 2008, з анотації Інституту енциклопедичних досліджень НАНУ.

⁴ Біблія в перекладі І. Огієнка. Дії святих апостолів. С. 143, 2. 4.

⁵ Український історичний журнал. 1991, № 2. — С. 49—50.

ВІД ЩОДЕННОГО «КАРНАВАЛУ» ДО ВІДБІРНИХ ЗЕРНИН

Презентація “Російсько-українського словника”

У київській книгарні “Є” відбулася презентація першого з 4-х томів “Російсько-українського словника”, що побачив світ у видавництві “Знання”. Його підготували науковці Інституту української мови НАН України, використовуючи багатомільйонну лексичну картотеку цієї провідної науково-дослідної установи.

Наталія АНТОНЮК
Фото Уляни ВОЛКОВСЬКОЇ

На презентації були директор Інституту української мови НАН України Павло Гриценко, керівник авторського колективу Ірина Гнатюк, відповідальний редактор Олеся Гандзюк. Авторитетне слово про словник сказали відомі мовознавці Іван Юшук та Олександр Пономарів.

Редактор видання Ольга Миронюк розповіла, що робота над укладанням словника почалася ще на початку 1990-х років. “Уже зверстано другий том, який побачить світ до 1 липня 2012 року. В середині квітня 2013 року вийде третій том, а до кінця 2013-го — початку 2014-го — четвертий”.

Павло Гриценко відзначив тих, хто відповідально працював над цим виданням, а також сумління і чесність видавництва “Знання”: “В Україні, де розквітає видавничий бізнес, гарних осередків книжної справи практично немає. Видавництво — не тільки обігові кошти, а й уміння організувати колектив, який працюватиме над великою, фундаментальною працею.

Сьогодні багато словників — це плагіат під якісною обкладинкою. “Російсько-український словник” має велику історію, у ньому проступають думки Сергія Єфремова та Агатангела Кримського”.

Пан Гриценко попросив не нарікати, коли у словнику чогось немає: “Це абсолютно звичний процес для тих, хто розуміється на мові. Те, що сьогодні маємо в мовному довідку, — постійний карнавал в Ріо-де-Жанейро. Але словник — не карнавал, а плід роботи тих анахоретів, що сидять на Афонській горі. І така відстань від щоденного “карнавалу” до відбірних мовних зернин — складний процес. Тут можуть бути елементи суб’єктивізму, недогляди. Але не потираймо рук, коли спіймаємо недоглянуте слово. Колективно плекаймо нашу мову, простягаймо один одному руку допомоги”.

Павло Гриценко розповів, що після завершення цього проекту

Інститут української мови НАН України почне співпрацю з Інститутом російської мови для вивчення лексикону російської мови не України, а Росії.

“Є традиція, яку варто було б перейняти і нам, українцям. Усе, що прагне на російську мову й культуру, є пріоритетним у Росії. Якби ми спільними зусиллями змогли вибудувати таку модель, то, ймовірно, і словники нам було б легше створювати”, — зазначив директор Інституту української мови НАН України.

Олександр Пономарів провів паралель між мовною політикою Росії та України: “Мені не подобаються у ставленні до нашої держави ні Путін, ні Медведєв, але вони розмовляють добірною російською мовою. У нас поки що не було таких президентів”.

Пан Пономарів відзначив кілька позитивних моментів нового видання: “У всіх словниках 20-х років були слова “датчанин”, “датський”. Але країни “Датія” немає. У новому словнику на першому місці “данець”, “данський”, а вже потім “датський”.

Добре, що новий словник російське “горожанин” перекладає “містянин”, рідше — “горожанин”. До російського слова “завет” основний відповідник “заповіт” — у словнику воно на першому місці. Російське слово “іволга” перекладалося так: на першому місці було “іволга”, а потім обласне “вивільга”. У цьому словнику на першому місці “вивільга”. Довго не пускали у словники слово “вантажівка”. Потім нарешті ввели, але з неправильним наголосом “вантажівка”, у цьому томі правильно — “вантажівка”.

Іван Юшук звернув увагу на практичну цінність “Російсько-українського словника”: “Він виданий на високоякісному папері й прослужить не менше ста років”.

Перший том словника коштує 345 гривень. Хоч він має наклад лише 500 примірників, видавці кажуть, що у майбутньому “Російсько-український словник” перевидаватимуть.

Лариса БРЮХОВЕЦЬКА

СУМНІ “РЕКОРДИ”

В Україні кінематограф встановлює своєрідні рекорди. Наприклад, тривалості роботи над фільмом. В якій ще країні режисер декларує наміри створити фільм роками, а то й десятиліттями? Ніде, а в нас саме так і відбувається. Ні, трапляються винятки і вдається дістатися фінішу: народний артист України Микола Мащенко над двосерійним фільмом “Богдан Зиновій Хмельницький” працював вісім років. Ось-ось фінішує довгожданий “ТойХтоПройшовКрізьВогонь” народного артиста України Михайла Ілленка — тут, щоправда, підстав пишатися менше, адже робота тривала всього чотири роки. Але за цей час — це єдиний український кінофільм, і спрагла за українським публіка жде-не діждеться, коли ж побачить його. Авторі обіцяють прем'єру в грудні.

А скільки режисерів до фінішу поки що не дісталися! І навіть важко передбачити, чи він буде. Лауреат Державної премії ім. О. Довженка Олесь Санін із фільмом під робочою назвою “Кобзарі”, запущеним ще 2005 року, за шість років не зняв жодного кадру через відсутність фінансування, хоча була і презентація проекту за участю ЗМІ та обіцянки Тарути про інвестиції саме у цей фільм... Молодий режисер Валентин Васянович із дотепною абсурдистською комедією “Чи граєте ви в шахи?” також уже років чотири ніяк не добереться до фінішу, хоча вже зовсім-зовсім близько... Народний артист України Володимир Савельєв, якщо врахувати написання сценарію, працює над епопеєю про Петра Калнишевського років вісім, і коли завершить — не знає, бо державне фінансування (було зобов'язання випустити історичний фільм до 20-річчя Незалежності) уже років три як припинилося. А між іншим, на нього витрачено вже 3 мільйони 300 тисяч державних коштів. Режисер дивується, чому замість того, щоб фінансувати початі проекти, 2010 року було повернуто назад у державну казну 1,2 млн грн, хоча це порушення Закону “Про бюджет України”. І нині, замість завершувати давно початі фільми, проводять конкурси на нові сценарії. І перелік незавершених проектів, на жаль, можна продовжувати.

Та найбільший рекорд встановив народний артист України Віктор Грес, який уже понад 20 років прагне очасливити глядача фільмом “Тарас Бульба та його сини”. Причому в це його прагнення ЗМІ посвятило і наше суспільство: ще 2004 року було повідомлено, що однойменний сценарій Греса вийшов переможцем у конкурсі сценаріїв про Тараса Бульбу. Конкурс проводило Міністерство культури України, і за його умовами переможцю мали забезпечити постановку. А який у нас сьогодні рік? Тож за сім років, що минули відтоді, Володимир Борто пустив на наш екран свого “Тараса Бульбу”, де Богдан Ступка в ролі головного героя пообіцяв, що “придет русский царь...”, а Україна мовчки проковтнула інтерпретацію запорожських козаків як героїв російської історії, запропоновану російським кінематографістом. Зблизив промінь надії, коли “пас” узяла Франція, випустити того ж 2009 року друком сценарій Віктора Греса в перекладі французькою мовою (тривалий час, хоча і не дуже активно, ведуться розмови про спільне українсько-французьке виробництво картини), але ця подія в Україні залишилася майже непоміченою. Мало хто вірить, що цей задум укра-

КІНО В УКРАЇНІ: ДІАГНОЗ І ЛІКИ

їнського режисера коли-небудь втілиться (хоча іспанець Олівейра знімав фільми у 90-річному віці). Однак 23 роки виношування кінематографічного задуму і нагадування про нього громадськості хіба не подія, яку можна сміливо заносити в книгу рекордів Гіннеса? Навряд хто-небудь таке перевершить.

ДІАГНОЗИ

Як же вдалося досягти таких рекордів? Розквітнув цей рух (точніше, навпаки, застій) нереалізованості останні 20 років, коли влада (всі президенти й уряди) вилучила національний кінематограф із кола своїх пріоритетів і зацікавлень.

Але нереалізованість, втрата кінематографістами законного права на професію — один із симптомів хвороби, яку маємо намір діагностувати і встановити причини недуги кінематографа. Їх багато, але основний — зневага до законів.

Перше й очевидне для кожного громадянина України — маса фільмів на стихійних ринках. Якщо ви захочете в Нью-Йорку знайти фільми на DVD, то це не просто — необхідно шукати спеціалізований магазин. Там люди дивляться фільми переважно в кінотеатрах. У світі продають ліцензований товар, зокрема і фільми на носіях, у крамницях. Чи в багатьох країнах ви побачите розкладки з безліччю фільмів на носіях? До того ж піратських, ну і, звісно, зарубіжних. Беззаконня? Звичайно. Але такий стан нікого не бентежить, всі давно до цього звикли.

Друге. Недофінансування кіногалузі й неефективне використання державних коштів. Навіть якщо кошти у Державному бюджеті на українське кіно виділені, це не означає, що вони потраплять за призначенням. Таке траплялося не раз за останні двадцятиріччя. Але наприкінці минулого року сталося щось досі небувале... Так-так, ідеться про факт фінансування Україною російського фільму. Це, безперечно, скандал, який набув широкого розголосу, зокрема і в пресі (“Болить душа за Калниша...” Розмову з Володимиром Савельєвим вів Станіслав Бондаренко, “Літературна Україна”, 26 травня, 2011; Олександр Муратов. Тобі — дам, а тобі — не дам. “Україна молоді”, 8 червня 2011). Кіноспільнота продовжує (поки що безуспішно) шукати відповіді, як таке могло статися, зокрема, обговорювалося це питання і на Пленумі Національної спілки кінематографістів України 28 жовтня цього року. Та все по порядку: 23 грудня 2010 року було укладено Угоду між Державною службою кінематографії України та ТОВ “Компанія СОТА Сінема Груп” про те, що частка Держкіно України у виробництві російського фільму “В суботу” визначена в сумі 13,4 млн (фактично виділено — 12,4 млн). Керівник згаданої компанії виступив співпродюсером того фільму. 3 червня Рахункова палата України на запит кінематографістів повідомила у листі про результати перевірки доцільності використання зазначених бюджетних коштів:

“Рішення щодо взяття зобов'язань у сумі 13,4 млн прийняте за відсутності експертного висновку незалежного оцінювача про вартість незавершеного виробництва фільму та аудиторського висновку щодо правильності формування витрат на виробництво фільму “В суботу”, наявність якого передбачена наказом МКТ від 19. 09. 2008 року.

За висновком Колегії Рахункової палати, Україна має потужну школу акторської майстерності, проте укладені Державною службою кінематографії договори на так зване “спільне виробництво” фактично є фінансуванням кінопродукції інших держав. Виділення коштів “Компанія СОТА Сінема Груп” у сумі 13 млн грн на ігровий фільм “В суботу” за відсутності рішення Міністерства культури і туризму України про спільне виробництво фільму не відповідає вимогам Європейської конвенції про спільне кінематографічне виробництво, суперечить принципам національного фільму, визначеним Законом України “Про кінематографію” і є неефективним використанням бюджетних коштів”.

Отже, до спільних постановок фільм не належить, адже участі України, окрім названої суми, — жодної. Й українські режисери хочуть знати, чому Україна почала фінансово підтримувати російське кіно, і так досить потужне. Але це нікого не збентежило. Мабуть, усі вже звикли до неефективного використання коштів — ні влада, ні правоохоронні органи не зреагували на це порушення бюджетної дисципліни. Відповідальності за цей антидержавний вчинок ніхто не несе.

Третє: нагороди. Державну премію ім. О. Довженка за 2010 рік Комітет цієї премії більшістю голосів присудив Ролану Сергієнку (режисер), Едуарду Тимліну (кінооператор), Володимирі Губі (композитор) за документальний фільм “Освідчення в любові”, створений 1966 року. Прецедент нагороди давнього фільму премія вже мала, адже відсутність кіновиробництва і нових фільмів змушує звертатися до історії кіно і нагороджувати за минулі заслуги (наприклад, цієї премії було удостоєно творців фільму “За двома зайцями”). Однак 2010 року працівники Адміністрації Президента України вирішили, що вони компетентніші в кіномистецтві, ніж члени Довженківського комітету, — і наказ Президента про присудження премії так і не з'явився. Було порушено два закони: про бюджет України, в якому передбачалася сума на цю премію, і про нагороди. Замість скликати Комітет і повідомити про таку екстраординарну подію, голова комітету Державної премії ім. О. Довженка Сергій Тримбач спустив це на гальмаша, щоправда, висловивши на сторінках преси здивування щодо безпрецедентного випадку.

Четверте: авторські права. Мар'яна Бикова — донька геніального актора й режисера Леоніда Бикова — виграла суд у фірми, яка без її дозволу як спадкоємиці авторських прав на фільм “В бій ідуть тільки “старіки” 2009 року колоризувала цей фільм. Вона не вимагала компенсації за моральну шкоду, домагалася заборонити показ такої версії як безчинство над шедевром. Але фірма подала в Апеляційний суд, який скасував рішення суду нижчої інстанції, мотивуючи своє рішення тим, що донька не має прав на інтелектуальну власність батька. Питання: а хто має? Фірма, яка захотіла присусідитися до слави улюбленого народом фільму? Що відповість наша феміда? Адже Україна підписала міжнародні конвенції на захист інтелектуальної власності й авторських прав. Але наші правники діють на власний розсуд, наводячи (вкотре!) на думки про корумпованість суддів. А права інтелектуальної власності й далі нехтуються.

П'яте: бенкети під час нефінансування кіногалузі. Держава не фінансує кіногалузь, але щедро фінансує міжнародні кінофестивалі (Київський, Одеський) — вони у нас множаться і перетворюються на світські розваги нудьгуючої від неробства заможної верстви, яка приходить подивитися, як нагороджуватимуть заїжджих зірок. Їм, зіркам, безперечно, такі шана й увага зовсім не зайві. Тобто держава знову працює на амбіції іноземців, а організатори тих МКФ не задумуються, що влаштовують свято не для наших кінематографістів, а іноземних на нашій території і за наші кошти.

Шосте: продюсер як фантом. Останні 20 років розмови точаться довкола продюсерів. Навіть асоціація продюсерів виникла. На жаль, розмовами все і закінчується, бо продюсера, який справді опікувався б українськими фільмами, ми поки що не знаємо. Маємо, щоправда, здібного Олега Кухана, але й той воліє продюсувати зарубіжних знаменитостей — К. Зануссі, О. Іоселіані тощо, вважаючи кінематографістів своєї країни за паріїв і не підтримуючи їх, а долучаючись до блиску слави іноземців. А це небезпечна тенденція, яка й закінчилася скандалом із фільмом “В суботу”. Колишній молодий талановитий Леонід Осика сказав: “Я не дивлюся за чужими знаменитостями — знаменитостей треба виховувати самими”, — і цю творчу установку вті-

лював у життя. Де ж сьогодні наші амбітні молоді люди?

Сьоме — імітація діяльності. Витрачається час на пустопорожні балачки на прес-конференціях, брифінгах тощо. За принципом: не маючи конкретних справ, якими можна похвалитися, похвалимося скандалами. Саме такий скандал виник через безвідповідальне ставлення до формування Експертної комісії, яка цієї осені оцінювала проекти, подані українськими кінематографістами на конкурс, оголошений Держкіно України. Окремі члени комісії присудили перемоги самим собі — і це секретаріат НСКУ визнав за аморальне. А дехто вирішив, що дає гроші з власної кишені, й поведився з претендентами грубо і некультурно. Голова тої Експертної комісії Роман Балаєн після скандалу відмовився далі від своїх обов'язків. Щоправда, кошти на проекти, які отак непрозоро здобули перемогу, ще не надійшли. А лишається менше місяця до кінця року — то чи встигнуть режисери бодай частково витратити виділені кошти? Схоже, кінематограф знову залишиться обділений. А журналісти на прес-конференціях і далі записуватимуть словесні виверти про перспективи українського кіно, не задумуючись над тим, що це говоріння нічого не варте, бо не підкріплене конструктивними справами. Доводиться нагадувати азбучну істину: чиновники в кіно мають бути професіоналами, а не випадковими людьми. Щоправда, сподіватися, що ці слова знайдуть адресата, важко.

ЛІКУВАННЯ

Діагнози названими не вичерпуються, але час зупинитися і подумати про лікування. Що потрібно для кіно? Насамперед таланти. І вони у нас є. Скажімо, наші кінооператори затребувані за кордоном. Актори — теж, багато й успішно знімається у польських і російських фільмах Богдан Ступка. Олексій Горбунов, який активно починав в Україні, сьогодні не менш успішно знімається в Росії. Взагалі, українських акторів, які довели свій талант і на сцені, і на екрані, багато: Анатолій Хостікоєв, Богдан Бенюк, Олексій Богданович, Наталя Сумська, Ірина Дорошенко, Лесь Задніпровський, Володимир Коляда. Не менше акторів театру російської драми, адже з його стін вийшли такі кінознаменитості, як Ада Роговцева, Валерія Заклунна, Георгій Дрозд, зрештою, Ольга Сумська. Завдяки телесеріалам входять до глядача актори лівобережного театру Костянтин Горянський, Віталій Лінецький. А зірки з Молодого — Ярослав Гаврилюк, Тамара Яценко, Валерій Легін, Олексій Вертинський? А львівський запоріжець Федір Стригун? А луганський актор Михайло Голубович? А кіноролі Тараса Денисенка, Сергія Романюка, Алли Сергійко, Олега Драча? Талановитих акторів значно більше, аніж тут названо.

Звичайно, за відсутності коштів нема чого і мову заводити про кіно. Але в нас є дуже прибутковий бізнес у багатьох сферах — реклами. Тож якби волею нашої влади бодай один відсоток прибутків із реклами пустили на українське кіно, воно б відродилося. А поки що... Починаєш думати про анонімних власників згаданого чорного ринку в підземних переходах Києва, які не хочуть, аби в нас було своє кіно. Та й найвпливовіше медіа, якщо говорити про фільми, що йдуть на телебаченні, пропонує тільки чужі обличчя. Тож заборона на українське кіно — факт. Так, був певний період, коли досліджувалась українська історія в документальному телевізійному жанрі, але тривала вона до 2008 року. Потім криза, услід за нею зміна влади — і телевізійний пейзаж докорінно змінився. Якщо дивитися наше телебачення, то неможливо зрозуміти, в якій країні ми живемо. Хоч ми держава — є президент і уряд, свої футбольні клуби... Але чомусь влада ніяк не хоче ідентифікуватися за допомогою культури. Чомусь нав'язує своїм громадянам давно остогидле чуже. І жодні важелі, навіть узаконені, які покликані сприяти фінансуванню нашого кіно, не діють.

КОЛИ ПРИЙДЕ ОТЕЦЬ ТЕОДОР І ДО НАС?

Марія КУЧЕРЕНКО

Як прокинутися, коли не спиш? Це запитання останнім часом дедалі частіше і відчайдушніше, мов крик про порятунок, звучить у сучасній художній літературі, принаймні в її антиутопічному варіанті, що балансує на грані політичного фентезі.

Авжеж, коли реальність несподівана, коли душу твою запахано в неї, немов у сатанинську іграшку-матрьошку, тобою керує лише одне бажання — будь-що проврати с цю реальність. Однак... Містом Сонця Кампанелли давно не править первосвященник Сонце — це вже примарне післяпокаліптичне місто, котре обживають уцілілі дивом його нечисленні мешканці. Утопія давно й безповоротно переросла у її глуху протилежність — антиутопію, як віра у творчу енергію людства — в трагічне усвідомлення його сліпої руйнівної сили.

Тим часом цей прорив у інший світ не є втечею, позаяк він має за мету у фантастичний спосіб відвернути невідворотне, виправити невинуваті (мабуть, щось подібне відбувається з нами у нас ж керованих снах...). Цілком зрозуміло: що далі, то з більшою тривогою роман-антиутопія обживає територію майбутнього, аби знайти у ній рятівні відповіді на численні запитання, спроектовані з дня сьогоднішнього.

Новий роман молодого, попри вже низку виданих книжок, письменника **Тараса Антиповича “Хронос”** — один із таких зразків роману-антиутопії, його проєкція — 2040 рік. Тобто лише три десятиліття відділяє нас від того суспільства майбутнього. За цей час світ аж ніяк, на жаль, не змінився в моральному сенсі. Надто вже він впізнаваний, сьогоднішній — та ж корупція, ті ж грабіжницькі схеми. Світ загніваючий, мов велетенський бегемот у трюмі “Титаніка” із безсмертної Феллінівської стрічки “Корабель пливе”, який своїм смородом змушує затикати носи виниженої аристократії із класу “люкс”.

Однак, аби остаточно не згубитися у часо-просторі, звернімося до тієї відправної точки, яка “перекинула світ”, так по-мистецьки достовірно витворений Тарасом Антиповичем у його новому романі — до винаходу професора Койфмана з видалення бі-

Тарас Антипович. Хронос. — “А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”. — 2011

ологічного (читай — персонального) часу людини. Винахід, звісно, геніальний, і спершу нібито мав гуманну мету — повернути смертельно хворим їхній біологічний час, от тільки соціально недалекоглядний професор не завважив головного — суспільство морально не готове до його надто сміливого, богоборчого відкриття. Ідея вкраденого часу, покладена Тарасом Антиповичем в основу його футуристичного роману, бачиться неймовірно цікавою. Як пояснює письменник, цей задум народився з так званих побутових роздумів про нерозважливе поводження з часом, про те, “що люди крадуть час один в одного, а влада краде час у цілої країни”.

“Моїх читачів не зіб’є з пантелику те, що історія “Хроноса”

трублено шашелем споживацтва; де держава ворожа індивіду. Така собі Країна У, в якій давно всі забули дорогу до Храму.

У т т полюють один за одним, т у т страшно вийти на вулицю перед небезпекою втрати свого біологічного часу, т у т ніхто сам собі не належить. Темпоральне грабіжництво стало нормою: час (читай — життя) крадуть не тільки з-за рогу за допомогою хрономатів — час крадуть на державному рівні через силуване донорство. Подібне насильня узаконено і введено в ранг права сильних світу цього. Суспільство різко розділилося на мисливців та їхніх потенційних жертв, набираючи що далі, то більш контрастних форм — такий собі театр тіней, очолений Головним Магістром — вихідцем з кримінального середовища, “надто злим клоуном, щоб сміятися з його трюків”. Він, як і його політична свита, така ж вічно молода за рахунок Державного резерву часу, давно втративши у своїй непристойній ненаситі почуття реальності, живе за одним незмінним принципом — “після мене хоч потоп”. Особливо контрастно на тлі цієї абсолютної деструкції бачиться доля “маленької людини” як потенційної жертви, як вічного донора, вразливої і безоборонної перед усюдирозставленими на неї “турнікетами життя” (за влучним висловом одного з колоритних персонажів попереднього роману Тараса Антиповича “Тіло і доля”). Наразі — на прикладі спершу звичайного отця Теодора, який картає себе за напади мізантропії, — ми стаємо свідками, як відчай загнаної в глухий кут душі трансформується у потужний викид енергії.

Коротенькі новели роману, в яких ізолювано одна від одної розгортаються історії окремих мешканців цієї віртуальної країни, аж ніяк не розпорошують уваги, не знижують напруження оповіді — вони, зрештою, легко, непомітно, немов пазли, вкладаються у загальну картину вигадливої антиутопії. Хоча, буває, на якусь хвилю здається, немов письменник забув про того чи того персонажа, і ти з напруженням чекаєш його повернення.

Не розхолоджує і той факт, що заздалегідь розумієш: цей Карфаген має бути зруйнований. Адже

початок кінця чітко окреслюється вже з перших сторінок — з екзальтованої тиради професора Койфмана про хроноферез, коли той, не сягнувши жахливої безодні свого відкриття, заявляє: “Людина стане повноправним володарем свого часу. І не лише свого...” Як зізнавався Джонатан Свіфт, він міг поблажливо поставитися до будь-якого набору людських вад, але коли до них додавалася зарозумілість, пиха, — втрачав терпіння. Зарозумілість людства, що знайшла свій вияв у маніпуляціях із часом, у посяганні на святую святих, стала викликом приречених Творцю. Тваринний страх людини перед її короточасністю, її жадоба ухопити якомога більший шмат від пирога життя цілком зрозумілі, але це не в змозі продовжити життя. Світ захований від людини за щільною завісою і марна справа смикати за ту шворку кожному цікавому, тим більше, коли він, як казав Заратустра, не “переможець самого себе і не господар своїх чеснот”. “Вмирай своєчасно!” — проголошував мудрець. Свобода від смерті — надто тяжке питання для людства і вочевидь неподоланне.

Тема співвідношення матеріального і духовного, їхньої діалектики мандрує в автора “Хроноса” з роману в роман, зокрема показова у цьому сенсі його попередня книжка “Тіло і доля”, номінована на премію Бі-Бі-Сі.

Тіло — дім людини, наголошує Тарас Антипович, але водночас і його в’язниця. Клаустрофобія душі набула хронічної форми у цьому споживацько-технократичному світі, у йому вселенському лохотроні. Природу такого симптому хоч і специфічно, проте точно пояснив філософ-бомж зі згаданого вище роману: “Человек, у которого шото настоящее есть, — він всегда іде на дно. — Поверхність його не видержує. Він для міра тяжолий. А той, що пустий, він наверх всплыває, як поплавоч. Потому що в ньому саме гавно і воздух”. Три десятиліття — така дистанція між сучасним суспільством та суспільством нечуваних технологій із “Хроноса”, і, як бачимо,

співвідношення “духовне/матеріальне” зазнало ще більшого перекоосу. Таке суспільство за законом внутрішнього резонансу мало б рухнутися, немов уайлдерівський міст над прірвою... але ж ні, попри всі закони логіки “Корабель пливе”... Письменник залишається вірним собі, даючи, як і у попередніх творах, надію на шанс. Широї віри лише одній людині — отця Теодора — вистачило, аби порятувати сліпців, що “заблукали у своєму тілесному часі, відхилившись від часу Божого”. Навіть після своєї фізичної смерті отець Теодор приходить до кожного “обнуленого” а чи “передчасно постарілого”, аби повернути їм їхній законний час, *бо на все своя пора...* Ось тут, власне, з появою святого отця й починається *казка* людства, їй поступається сувора реальність, хоча й у сюрреалістичному обрамленні, позаяк така природа людства, таке його збочене переконання, завдовжки в кілька тисячоліть: хтось-таки має розгребти його гріхи, вичистити його авгієві конюшні, принісши своє життя в офіру.

Звісно, тут законів жанру повністю дотримано, і читач приймає таку розв’язку — адже подібні відголоски вже були в історії людства. Я не хочу применшити достоїнства “Хроноса” жодним чином — адже він заслуговує на ширшу похвалу хоч би й тим, що викликав у мене стільки пригнітлених щоденним суєтним життям думок і емоцій, — от тільки одне нав’язливе питання так і залишається поза романом: і яке воно, те суспільство, що прийняло цю жертву і в такий легкий для себе спосіб взяло шанс (можливо, й останній) із рук Господніх? Заирнути б туди ще раз... років так... через тридцять.

Богдан ЗАЛІЗНЯК

У львівській книгарні “Є” відбулася зустріч читачів зі Степаном Процюком, автором роману про Володимира Винниченка “Маски опадають повільно” (К.: Вид. центр “Академія”, 2011). Письменник представив аудиторії ще дві свої книжки — “Тіні з’являються на світанку” і “Руйнування ляльки”.

Після прочитання уривків відбувся діалог автора і читачів. На моє запитання: “Котра з жінок — дружина Розалія чи література у виконанні В. Винниченка — винна в тому, що сталося з Україною, яка народжувалася у 1917—1919 роках, але так і не народилася?” — Процюк відповів так: “Я не думаю, що Винниченко у чомусь винен. Його любили, боготворили, ненавиділи. Можна, щоправда, говорити про специфічну харизму Винниченка. “Це той, на совісті якого сот-

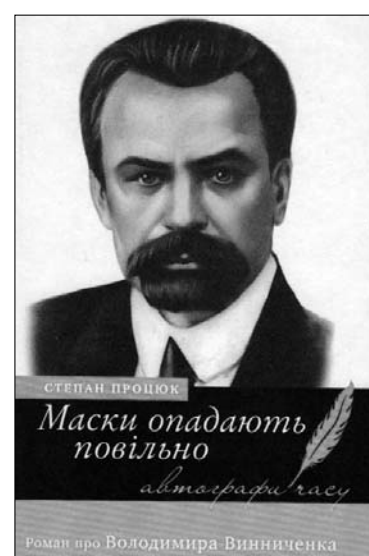
МАСКИ ТАКИ ОПАДАЮТЬ

ні тисяч життів українців”, — почав викладати мені свої ментальні програмки один чоловік. Я ж писав про Винниченка-письменника і Винниченка-людину, а не політика. Роман — це моя суб’єктивна версія його внутрішнього світу”.

Процюк, здається, переконав присутніх у тому, що Винниченко пройшов шлях від ексцентричного невротика до видатного мислителя, якого, можливо, й досі ще належно не оцінено (“Винниченко був місіонером. Він творив українську людину, звільнену від сентиментальної яловості і комплексів. Він був національним будівничим. Цій меті було підпорядковано все”). Що ж до масок, то вони були: “Маски невротика і Мефісто, політичного лідера й успішного письменни-

ка, художника і публіциста, любителя жінок й експериментатора над душами...” Однак “із-за них прозирає спокійне, навіть стоїчне, обличчя місіонера...”

Так, воно стоїчне, але не в другій половині життя, в Мужені (Франція), де письменнику довелося доживати віку. Найболючішим для нього було усвідомлення: “я не є “своїм” — ні серед бандерівців, ні серед петлюрівців, ні серед сталіністів, ні серед православних чи католиків”. “Кажуть, у них неоднакові погляди на розвиток держави, — розмірковує С. Процюк разом із В. Винниченком. — Хіба це має значення? Адже вони — великі українці. В ім’я тризуба можна порозумітися з будь-яких питань і способів, коли вони на благо Матері-України”.

Роман С. Процюка “Маски опадають повільно” — це філософський дискурс: тут і борсання свідо-

мості письменникового “Я”, якому важко “носити мішки емоцій”, якого “мордують етичні проблеми”, і прагнення осягнути таємниці жіночого світу, і бажання “заявити у світі про українство”, коли вже не вдалося збудувати Україну, адже “ніхто нікого раніше не вчив, як твориться державність”, а ще — визнання самого Винниченка про те, як непросте було йому будувати стосунки з людьми — навіть із тими, які “сповідують якусь єдину доктрину” (ідеться про Міхновського, Донцова, Петлюру чи й Грушевського). “Володимир Винниченко відійшов, — закінчує розповідь про Майстра Степан Процюк. — Так помирають праведники, що спокутували свої гріхи, добровільні і недобровільні, ще під час земного життя”.

Є над чим замислитися нам, читачам. За це ми вдячні й Володимирові Винниченку, і Степанові Процюку.

Олександр БУЛИГА,
директор Рівненського обласного краєзнавчого музею

Ім'я Федора Штейнгеля добре знане на Волині, в Городку неподалік Рівного. Саме Городок став його другою батьківщиною. Батько Рудольф Штейнгель походив із баронів Остзейського краю (Балтія). Мати Марія була православною українкою, мала великий вплив на формування синового світогляду. Федір народився 26 листопада (9 грудня) 1870 року в Санкт-Петербурзі. Восьмирічним разом із батьками, які придбали тут маєток, переїхав у Городок. Зростав і виховувався в українському середовищі.

Навчаючись у Київському, а згодом Варшавському університетах, познайомився з багатьма цікавими особистостями. Серед них Микола Біляшівський, який згодом допоміг організувати Городоцький музей. 1892 року помер батько Федора. Можливо, усвідомлення, що він тепер повноправний господар, “підштовхнуло” ще зовсім молодого чоловіка внести щось нове у життя родинного маєтку, до якого входило понад 700 десятин землі.

Ідею створення музейної колекції Федір Штейнгель виношував протягом багатьох років. У XIX ст. процес зародження і становлення музеїв України відбувався у контексті розвитку музейної справи в Російській імперії. У 80—90 рр. XIX ст. з'являються заклади музейного типу, так звані давньосховища, організовані при церковних братствах і церковно-археологічних товариствах. Вони стали передвісниками класичного музею, зокрема городоцького зібрання старожитностей.

Федір Рудольфович згадував: “Я звернувся за порадою до мого друга (М. Ф. Біляшівського). Від нього дізнався про існування за кордоном необмеженої кількості так званих місцевих музеїв і ознайомився з їхніми програмами і цілями. Тоді мені спало на думку потроху почати збирати, додержуючись програми місцевих музеїв, усе, що стосувалося б всебічного вивчення Волині”.

Наприкінці XIX ст. царська Росія мало дбала про створення губернських музеїв, які допомагали б відтворити реалістичну історію окраїнних земель. Ситуація з функціонуванням провінційних музейних закладів і нині мало змінилася. Проте саме віддалені від центру регіони зберігали і дотепер зберігають величезну кількість різноманітних пам’яток.

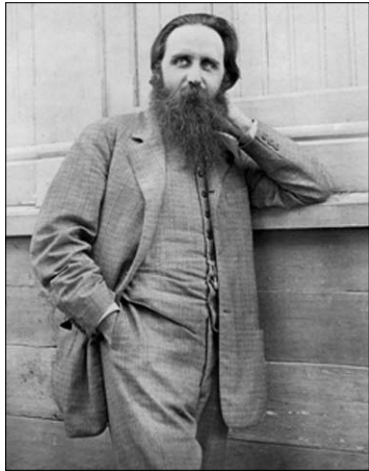
Олександр ВОЛОЩУК,
м. Рівне

Протопресвітер Сергій Кульчинський 55 років свого життя віддав пастирському служінню Православній Церкві, мудро і дбайливо сіяв у людські душі зерна Слова Божого, був вірним сином українського народу, батьком семи дітей.

Народився отець Сергій 24 листопада 1911 року в селі Колки Луцького повіту на Волині в багатодітній родині священика Євгена Кульчинського та матушки Марії з родини Зашкевичів. Під час Першої світової війни родину Кульчинських евакуювали в Старобільськ Харківської губернії, де вона мешкала упродовж 1914—1917 років. Після повернення з евакуації в с. Колки Сергій Кульчинський навчався в народній школі с. Осниця, а з 1928 до 1933 року — у Рівненській українській приватній гімназії. 1933—1935 рр. — Сергій Кульчинський навчався у православному Богословському відділі університету Й. Пілсудського у Варшаві, викладачами якого були митропо-

МУЗЕЙ ФЕДОРА ШТЕЙНГЕЛЯ

Виповнилося 115 років із часу відкриття першого сільського музею в Україні, організатором якого був Федір Штейнгель. Маючи німецько-українське походження, він усвідомив себе частинкою українства, став постаттю, яку шанують, пам’ятають, люблять.

Дослідники вважають, що Городоцький музей Волинської губернії, відкритий 25 листопада 1896 року, став першим в Україні (а не лише у Волинській губернії) приватним краєзнавчим музеєм світського спрямування. Його експозиція висвітлювала історію волинського краю й була розрахована на масового відвідувача. Федір Штейнгель виділяв великі суми на розвиток науки при музейному осередку, дбав про його майбутню долю.

Завдяки багатогранній діяльності Миколи Біляшівського цей музей став справжньою науковою установою. Микола Федотович розробляв експозицію, допомагав у поповненні фондів, складав інструкції, програми для місцевих краєзнавців. У період формування колекції старожитностей особисто відвідав багато місцевостей Волині та Полісся, збираючи оригінальні матеріали, які склали основу задуманого Штейнгелем закладу.

Городоцький музей мав такі відділи: природознавчий, який включав колекції з геології, мінералогії, палеонтології, флори і фауни Волинської губернії; географічний — зібрання мап, планів, видів місцевостей, збірки історико-статистичних матеріалів, які мали на меті накопичення і розробку історико-географічних даних щодо кожного населеного пункту Волині, давні акти, літописи, етнографічні спостереження, нотатки про місцеперебування пам’яток старовини, газетні статті, негативи, фотографії. Антропологічний відділ містив матеріали про фізичні особливості розвит-

ку населення Волині; археологічний — колекції предметів доісторичної та історичної археології, предмети народного побуту, зразки будівельних матеріалів різних епох, сфрагістики, нумізматики Волинської губернії; етнографічний — присвячений матеріальній і духовній культурі народного життя, яке включало особливо цікаві зразки місцевого одягу, взуття, жіночих прикрас, домашнього інвентаря, виробів народних промислів, музичний інструментарій тощо. У музеї була створена бібліотека, що мала представляти колекції рукописної та друкованої книги, збирати наукову літературу для студіювання окремих питань волинезнавства. Структурно бібліотека поділялася на три відділи: рукописи, стародруки та книги пізнішого часу.

У бібліотеці зберігалися збірки історичних і краєзнавчих книг, журналів, газет, стародруків, рукописів і спогадів, які різнобічно висвітлювали життя Волині; листи осіб, які працювали на Волині і для Волині; фольклорні збірки, анкети, оголошення, афіші, листи, які розсилали, зокрема Російська академія наук, Російське географічне товариство, пізніше Товариство дослідників Волині. Книжки до музейної бібліотеки дарували відомі науковці, вчителі, міщани, духовенство, чиновники.

Волинський музейний осередок був знаний і шанований. До роботи у музеї поступово долучалися дослідники, які проводили так звані “екскурсії”, тобто сучасні експедиції Волинню (1899—1900 рр.). В експедиціях працювали секції археології, історії, етнографії, ботаніки й зоології. Археологічну секцію представляли Ф. Штейнгель, І. Абрамов, Є. Корнилович, М. Рекс, історичну — А. Матвеев, Я. Яроцький, А. Михайлова, В. Нейкірх, етнографічну — В. Мошков, І. Богословський, Ю. Жалковский, С. Анікін, Л. Фельдман, ботанічну — Д. Врангель, М. Голополосов, Ю. Мошкова, зоологічну — А. Мордвилка, Н. Мошков та ін.

Хранителем Городоцького музею став Євген Корнилович. Завдячуючи збереженій епістолярній

спадщині в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, відомо, що Микола Біляшівський і надалі опікувався музеєм, надавав різні консультації.

Городоцький музей працював до початку Першої світової війни. З наближенням до Волині лінії фронту всі експонати було евакуйовано Штейнгелем на Північний Кавказ до його родичів, їхня подальша доля невідома.

Ідеї Штейнгеля поширювалися, а ті, хто стояв разом із ним біля витоків першого волинського обласного музею, зокрема Біляшівський, створювали нові музейні заклади.

Федір Штейнгель брав участь у громадсько-політичному житті суспільства. Він був членом ЦК конституційно-демократичної партії, Товариства українських поступовців, брав участь у роботі І Державної Думи (1906 р.). Відома його діяльність на посаді голови Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського союзу міст (1915—1917 рр.), голови Виконавчого комітету об’єднаних організацій м. Києва (1917 р.), як посла Української держави в Берліні (1918 р.) тощо.

Проте жодна справа Штейнгеля не зробила його ім’я таким знайомим, як організація першого музею на теренах Рівненщини.

Людські якості Федора Рудольфовича притягували до нього найкращих особистостей. Організаторські здібності, помножені на фінансову підтримку, зробили його дітищем — Городоцький музей — відомим всій країні.

Дмитро Дорошенко згадував: “Як людина — це був джентльмен у кращому й ідеальному розумінні цього слова. Мати з ним справу було для кожного найбільшою приємністю, настільки це була мила та симпатична людина. В українських колах він користувався високою повагою й авторитетом”.

Федір Штейнгель мешкав у Городку до 1940 року. Під час переселення волинських німців на історичну батьківщину переїхав із родиною до Саксонії, де й помер у місті Раденбурзі, біля Дрездена 11 лютого 1946 року.

Для музейних працівників України ім’я Штейнгеля завжди буде прикладом служіння ідеалам високої моралі, духовної чистоти та відданості історико-культурному надбанню рідного краю.

Визнавши канонічно та юридично обґрунтованими постанови Всеукраїнського Православного Собору, який відбувся 25—26 червня 1992 року в Києві, митрофорний протоієрей Кульчинський активно підтримував перехід парафії до проголошеного Собором Української Православної Церкви Київського патріархату та використання в богослужінні рідної української мови, як це робилося з часів апостольських.

1992 року перший Патріарх Київський і всієї України Мстислав (Скрипник) присвоїв отцю Сергію звання протопресвітера.

За ревну службу Церкві Христовій отця Сергія було відзначено багатьма церковними нагородами. Упокоївся отець Сергій 7 травня 2000 року на 89-му році життя. Духовенство, рідні, близькі й парафіяни з глибоким сумом проводжали покійного до місцевого кладовища, де раніше вічний спокій знайшла матушка Зінаїда, вірна супутниця тернистого земного шляху отця Сергія.

ВШАНУВАЛИ СПІВЦЯ ПОЛІСЬКОГО КРАЮ

Юлія БОНДЮЧНА

У Сарнах, самотньому куточку Рівненщини, — рідному місті письменника Бориса Шведи, автора повісті “Поліщуки”, — урочисто відзначено 105-річчя від дня його народження. Гості свята побували в Сарненському історико-етнографічному музеї, на території якого є єдиний в області архітектурно-етнографічний комплекс, побачили кімнату, присвячену життєвому і творчому шляху прозаїка, що час від часу поповнюється новими раритетними експонатами. Узяли участь у науково-практичній конференції, яка відбулася в Сарненському педагогічному коледжі РДГУ.

Про життя і діяльність Бориса Шведи, повість про поліське село 20—30-х років XX століття “Поліщуки”, в якій яскраво описано звичаї, обряди, традиції, що побачила світ 1938 року у Львові (згодом, 1965-го, окремою книгою її видало в-во “Каменяр”, Львів, а 2002-го перевидало Рівненське об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка), про історію перевидання, значимість літературної спадщини письменника мовили слово заслужений працівник культури України, завідувачка Сарненського історико-етнографічного музею, член Національної спілки краєзнавців України Раїса Тишкевич, директор Інституту мистецтва, професор, заслужений працівник культури Степан Шевчук, секретар Рівненської обласної організації Національної спілки письменників України Юлія Бондючна, просвітянин Михайло Борейко, студентка Сарненського педагогічного коледжу Ганна Муха. Спогадами про родину Шведів поділилася племінниця письменника Ольга Потай, яка нині мешкає в Києві. А заслужений артист України Олексій Заворотний прочитав уривок зі своєї п’єси, написаної за мотивами повісті “Поліщуки”.

Учасники конференції захоплено дивилися фрагмент вистави за цією повістю, де дід розповідає онуці про створення світу та легенду про бузька, із подивом спостерігали за грою аматорів Сарненського районного будинку культури Василя Катеринича й Іванки Ковлевої. Окремою святою став виступ аматорського гурту педколеджу “Соколоники”.

До 100-річчя від дня народження Бориса Шведи завдяки клопотанню просвітян-подвижників Михайла Борейка та Євгенії Гладунової у Сарнах відкрили меморіальну дошку, його ім’ям назвали вулицю.

ПРОТОПРЕСВІТЕР СЕРГІЙ КУЛЬЧИНСЬКИЙ До 100-річчя від дня народження

лит Православної Церкви в Польщі Діонісій, професори О. Лотоцький, І. Огієнко, В. Бідков, Д. Дорошенко та інші.

19 грудня 1935 року Сергій Кульчинський був рукоположений на священика Православної Церкви в Польщі архієпископом Пінським і Поліським Олександром (Іноземцевим). Пастирське служіння отець Сергій розпочав 7 січня 1936 року в с. Бучин нині Любешівського району Волинської області й продовжив його в м. Камінь-Каширську (1942—1943 рр.), с. Велемче Ратнівського району Волинської області (1943—1947 рр.), с. Дермань Мізоцького району (1947—1955 рр.).

Але моральний і фінансовий тиск радянсько-партійних органів на православне духовенство західних областей України та моральне переслідування після ув’язнення братів-отців Володимира і Юрія

Кульчинських, “як ворогів народу”, змусили отця Сергія з родиною покинути рідну Волинь і впродовж 20 років служити на парафіях Росії.

Після повернення в Україну в липні 1978 року отця Сергія призначили настоятелем Свято-Преображенської парафії в с. Олександрія Рівненського району Рівненської області.

З особливим піднесенням зустріч отець Сергій рух громад вірян Рівненщини за відродження Помісної Української Православної Церкви 1990 року та проголошення України незалежною державою 1991 року, коли його призначили настоятелем однієї з перших парафій УАПЦ у с. Кустин Рівненського району. У цей період отець Сергій успішно поєднував працю на духовній і громадсько-просвітницькій нивах, був одним із перших лекторів недільної школи й Народного університету “Просвіта” у Рівному.